

Česká matematická komunita v letech 1848 až 1918

Spolky, společnosti, akademie

In: Martina Bečvářová (author): Česká matematická komunita v letech 1848 až 1918. (Czech).
Praha: Matfyzpress, 2008. pp. 89–122.

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/400908>

Terms of use:

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

III.

SPOLKY, SPOLEČNOSTI, AKADEMIE

Hlavní pozornost v této kapitole budeme věnovat *Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky* a jeho přímému nástupci, *Jednotě českých matematiků*. Jejich aktivity byly ve druhé polovině 19. století velmi úzce propojeny s vysokými školami a s činností vysokoškolských profesorů. Zároveň stmelovaly českou matematickou komunitu, soustřeďovaly vysokoškolské a středoškolské pedagogy i studenty, učitele nižších škol a další zájemce o matematiku a fyziku. Jednota organizovala vzdělávací přednáškovou činnost a ovlivňovala odbornou i publikační práci svých členů, ale i nečlenů.¹ V závěru připojíme nejdůležitější informace o dalších institucích, na jejichž půdě byla matematika pěstována.

Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky

Po pádu Bachova absolutismu se v rakouské monarchii postupně rozproudila spolková činnost. Vznikla řada společností a spolků, které byly zaměřeny na nejružnější odborné, kulturní i sportovní aktivity. Jedním z nich byl studentský *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*. V následujících odstavcích bude poměrně podrobně popsán vznik tohoto spolku a jeho přerod v *Jednotu českých matematiků*, jejíž další osudy a rozvoj budou již charakterizovány stručněji.

Školní rok 1860/61, první pokus o utvoření Spolku

V zimním semestru školního roku 1860/61 vytvořili čtyři začínající studenti filozofické fakulty pražské univerzity, Gabriel Blažek², Gustav Müller³, Hugo Pawlik⁴ a Josef Richter⁵, soukromé sdružení, jehož cílem bylo soustavně

¹ Více viz [Be2], [Ho], [No], [Pa], [Po], [Ve1], [Ve2], [Vs].

² O životě a díle G. Blažka viz kapitola této práce věnovaná vysokoškolským profesorům a též [Be2], str. 25–46.

³ Gustav Müller studoval na pražské univerzitě v letech 1860/61–1863/64, věnoval se především matematice, fyzice a chemii, dále studoval mineralogii, zoologii, psychologii, filozofii a italštinu. Po celou dobu studia se hlásil k české národnosti. Dne 28. března 1862 byl přijat za člena *Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky*; 10. 7. 1862 ve *Spolku* proslvil přednášku *Über die 4 Berührungskreise an einem Dreiecke*, 19. 3. 1863 přednášku *Über die Luftströmungen* a 18. 7. 1863 přednášku *Über das Eisen*. Členem *Spolku* byl do roku 1863, členem *Jednoty českých matematiků* se nestal, do *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* žádný článek nenapsal.

⁴ Hugo Pawlik studoval na pražské univerzitě v letech 1860/61–1862/63 matematiku, fyziku, filozofii, chemii a jazyky. Hlásil se k německé národnosti. Ve školním roce 1862/63 byl přijat za člena *Spolku*. Nepřednesl však žádnou přednášku, nestal se členem *Jednoty*, do *Časopisu* nenapsal žádný článek. V roce 1868 se stal doktorem filozofie; dne 24. 1. 1864 složil rigorózní zkoušku z historie, 24. 6. 1864 z fyziky, 28. 12. 1867 z matematiky a 22. 4. 1868 z filozofie. Viz *Přehled doktorů filosofie 1847–1882* K. Beránka, strojopis, Archiv UK; Pawlika najdeme na str. 38.

⁵ Josef Richter studoval na pražské univerzitě v letech 1860/61–1864/65 matematiku,

studovat matematiku a zároveň se učit přednášet. Tito studenti, kteří přišli na fakultu na podzim roku 1860, se setkávali dvakrát týdně v bytě jednoho ze skupiny a podle losu přednášeli. Posuzovali formu i obsah svých přednášek a současně řešili různé příklady. Později se k nim přidal Josef Finger.⁶ Toto neoficiální a nepovolené sdružení bylo přímým předchůdcem *Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky*.

Gabriel Blažek, profesor matematiky na české technice v Praze, vzpomínal při 25. výročí vzniku *Jednoty*, jak začínal v šedesátých letech 19. století studovat matematiku na univerzitě a jak se tehdy pozvolna a nesměle rozvíjely studentské aktivity:

Hlavně k těmto třem vynikajícím posluchačům [Vaňaus, Laun, Finger] přilnuli jsme my nováčkové, vstoupivše v zimním semestru r. 1860–1 za účelem pěstování matematiky a fyziky na universitu. I nastal záhy mezi námi dosti čilý vědecký ruch; hovořili jsme o vědeckých otázkách, předkládali jsme si navzájem úkoly k řešení, kupovali a studovali jsme vědecká díla; 5 nebo 6 horlivějších z nás měli a studovali díla Cauchy-ho, pořídili si Frickovu fyzikální techniku a dosti nákladnou Müllerovu fyziku; jeden z nás odbíral Schlömilchův časopis, jiný Grunertův archiv; používali jsme též pilně císařské a hlavně technické knihovny, pro něž nám Kulík a Matzka půjčovací lístky velmi liberálně podepisovali. Jak se samo sebou rozumělo, kritisovali jsme též přednášky svých nynějších universitních, jakož i bývalých gymnasiálních profesorů, vytýkajíce jim všeliké nepěkné návyky, i přišli jsme k poznání, že i bezvadná přednáška jest uměním, jemuž třeba se přiučiti. Taktéž jsme poznali, že toliko soustavné a intenzivní studium vědy, zejména matematiky, poskytuje záruky konečného ovládnutí

fyziku, chemii, filozofii, psychologii, německou literaturu a historii. Po celou dobu studia se hlásil k německé národnosti. Dne 28. 3. 1862 byl přijat za člena *Spolku*, dne 3. 7. 1862 zde měl přednášku *Über die Methode der kleinsten Quadrate*, 17. 11. 1862 přednášku *Über die Krümmungsverhältnisse der ebenen Curven*, 24. 11. 1862 *Über die Krümmungsverhältnisse räumlicher Curven*, 11. a 18. 5. 1863 *Über die Krümmung der Flächen*, 1. 6. 1863 *Über drei ebene Curven mit Zugrundelegung des eines Punktes von den Brennpunkten*. V letním semestru 1862/63 působil ve *Spolku* jako knihovník, v roce 1864 ze *Spolku* vystoupil. Nestal se členem *Jednoty*, do *Časopisu* nenapsal žádný článek.

⁶ Josef Finger (1841–1925) se narodil dne 1. ledna 1841 v Plzni, studoval na tamním gymnáziu a v letech 1859 až 1863 na pražské univerzitě. V letech 1863 až 1865 působil jako soukromý učitel. V roce 1865 složil zkoušky učitelské způsobilosti a získal místo suplujícího profesora na vyšší reálce v Lokti. V letech 1866 až 1870 zde učil jako řádný profesor, v letech 1870 až 1874 učil na reálce v Lublani, v letech 1874 až 1876 na gymnáziu ve Vídni (okres Hernalss), v letech 1876 až 1878 učil na střední škole v Leopoldstadtu u Vídne. Roku 1875 získal doktorát na vídeňské univerzitě a o rok později se zde habilitoval a začal přednášet jako soukromý docent. Na univerzitě přednášel až do roku 1890. V roce 1878 byl jmenován mimořádným a v roce 1884 řádným profesorem „čisté mechaniky a grafické statiky“ na technice ve Vídni, kde učil až do svého penzionování v roce 1911. Josef Finger se věnoval především fyzice a aplikované matematice (seznam jeho publikací je v [Be2], str. 111–115). Jeho nevyznamnější prací je učebnice *Elemente der reinen Mechanik als Vorstudium für die analytische und angewandte Mechanik und für die Mathematische Physik an Universitäten und Technischen Hochschulen* (1. vydání, Wien, 1884–1886, 792 stran, 2. vydání, Wien, 1901, 797 stran, 3. vydání, Wien, 1911, 842 stran), ze které se učila celá generace rakouských techniků. Josef Finger po celý život udržoval odborné a přátelské kontakty s českou matematickou komunitou. O jeho životě a díle viz [Be2], str. 47–62.

a úplného sobě přisvojení rozsáhlé látky, a že výsledku toho docíliti nelze periodickým, ač sebe pilnějším, studiem jednotlivé partie za účelem kolokvia.

Jsouce vedeni těmito úvahami sestoupili jsme se již během zimního semestru 1860–1 čtyři posluchači, a sice Gustav Müller, ... Hugo Pavlík, ... Jos. Richter, ... a já za tím účelem, abychom matematiku soustavně studovali a zároveň v přednášení se vycvičili. Pořádili jsme si tabuli a každý z nás Schlömilchovo kompendium vyšší analýse, jež jsme soustavně prostudovali hodlali. Setkávali jsme se pravidelně týdně dvakrát v bytu jednoho z nás, a tu ten, na něhož padl los, počal přednáseti, pak pokračoval druhý, třetí a čtvrtý v pořadí opět losem stanoveném; tím se docílilo, že každý z nás nucen byl, aby důkladně prostudoval celou látku, která ve schůzi předchozí k přípravě vyměřena byla. Forma přednášky se posuzovala, jednotlivý upozorněn byl na vady, jichž snad sám neznal, a o celém jednání sepsán protokol. Mimo to směl každý přinášeti zapečetěné matematické otázky, jež ostatní dle libosti přejímali, jsouce ovšem jaksi čestně vázání, aby se též o řešení úlohy dle možnosti zasazovali; písemné elaboráty opět od jednotlivců co do obsahu i do formy písemně se posuzovaly.

Mohu směle tvrditi, že tento náš zcela soukromý spolek, k němuž později i Finger se přidružil, stal se bezprostřední příčinou založení Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky. Neboť ačkoliv náš spolek částečně pro ochabnutí, částečně pro roztrpčení některých účastníků následkem ostřejší kritiky za nějakou dobu se rozešel, jevil přece tak blahodárné účinky, že se unutila otázka, zdali by nebylo prospěšno založiti na základě takto nabytých zkušeností širší a veřejný spolek. A skutečně porady v tom směru konané neminuly se s výsledkem ... ([Po], str. 5–6)

Školní rok 1861/1862, vznik Spolku

Dne 22. července 1861 se rozhodli čtyři posluchači matematiky a fyziky na filozofické fakultě pražské univerzity, Gabriel Blažek, Josef Finger, Josef Laun a Josef Rudolf Vaňaus,⁷ založit oficiální studentské sdružení, které bylo později nazváno *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky*; rozvážili program spolku a pečlivě připravili jeho první stanovy. Na podzim téhož roku přistoupili k této čtveřici dva Němci⁸, Anton Karl Grünwald⁹ a Mathias

⁷ Josef Laun a Josef Rudolf Vaňaus začali studovat na univerzitě v roce 1858, Josef Finger v roce 1859 a Gabriel Blažek v roce 1860. Více o životě a díle G. Blažka, J. Fingera, J. R. Vaňause a J. Launa viz kapitoly v této knize věnované vysokoškolským profesorům, středoškolským profesorům a též [Be2].

⁸ Gabriel Blažek se v době vzniku Spolku podle univerzitního katalogu hlásil ještě k německé národnosti. Dnes je však počítán mezi české zakladatele. Více viz [Be2].

⁹ Anton Karl Grünwald (1838–1920) studoval v letech 1857–1861 na pražské univerzitě a polytechnice. V letním semestru 1860/1861 získal v Praze doktorát filozofie. V roce 1862/63 se na pražské polytechnice neúspěšně účastnil konkurzu na místo docenta pro české přednášky z elementární matematiky (viz [Vf], str. 406–407). Současně podal žádost o místo docenta pro německé přednášky. V roce 1863 se na polytechnice habilitoval (viz [Vf], str. 427). Dne 12. 11. 1863 byl ustanoven suplentem matematiky v přípravném ročníku polytechniky (viz [Vf], str. 433). Ve školním roce 1863/64 se neúspěšně účastnil konkurzu na místo profesora elementární matematiky a konkurzu na místo mimořádného profesora

Koch¹⁰. C. k. ministerstvo vnitra ve srozumění s c. k. policejním ředitelstvím v Praze založení tohoto studentského spolku dne 4. prosince 1861 povolilo, dne 7. ledna 1862 však požádalo c. k. místodržitelství přípisem č. 66 056 o výraznou změnu jeho stanov. Zakladatelé se sešli 19. ledna na ustavující schůzi a vypracovali nové stanovy,¹¹ o týden později se na první schůzce radili o budoucí práci *Spolku* a naplánovali první schůzi všech posluchačů univerzity, kteří studovali matematiku a fyziku. Tato schůze, na které byly projednány

---

matematiky (viz [Vf], str. 435, 440–441). Ve školním roce 1863/64 se stal asistentem německé stolice matematiky; současně se neúspěšně účastnil konkurzu na místo docenta vyšší matematiky a analytické mechaniky s českou vyučovací řečí (viz [Vf], str. 446–447). V roce 1865/66 se neúspěšně účastnil konkurzu na místo mimořádného profesora matematiky a analytické mechaniky s českou vyučovací řečí (viz [Vf], str. 499). Po celé toto období zastával místo soukromého docenta nebo asistenta matematiky na pražské polytechnice, konal speciální přednášky a cvičení. Teprve roku 1869/70 začal na německé polytechnice suplovat mimořádnou stolicí matematiky a v roce 1870 se stal mimořádným profesorem matematiky. O deset let později získal řádnou profesuru. V roce 1885/86 a 1901/02 byl rektorem německé techniky, v letech 1881/82, 1884/85, 1893/94 a 1897/98 děkanem *Ingenieurbauschule*, v letech 1882/83 a 1887/88 děkanem *Hochbauschule*, v roce 1903/04 děkanem *Maschinenbauschule* a v letech 1883/84, 1891/92 a 1904/05–1908/09 děkanem *Allgemeine Abteilung*. V roce 1909/10 byl penzionován. Od roku 1896 byl Grünwald členem „zkušební komise pro kandidáty učitelství na německých gymnásiích a reálkách“. Roku 1890 byl zvolen mimořádným členem *Královské české Společnosti nauk*. Zabýval se především matematikou a chemií; publikoval několik článků ve Vídeňské akademii věd, v časopisu *Zeitschrift der Mathematik und Physik*, v *Královské české Společnosti nauk* a jinde. Po vzniku *Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky* patřil mezi jeho nejvýznamnější členy; v roce 1863 přednesl čtyři přednášky, od roku 1862 do roku 1863 byl prvním jeho předsedou. Členem *Jednoty* se nestal. Více o životě a díle Antona Karla Grünwalda se lze dočíst v knize F. Stark, *Die k. k. deutsche technische Hochschule in Prag 1806–1906*, Prag, 1906, v katalozích posluchačů filozofické fakulty (Archív UK) a v zápisech profesorského sboru německé techniky (Archív ČVUT). Poznamenejme pro zajímavost, že jeho syn Anton Karl Grünwald (1873–1933) byl profesorem matematiky a geometrie na II. německé reálce v Praze na Malé Straně. Od roku 1909/10 působil jako soukromý docent na německé technice, kde byl roku 1914 jmenován mimořádným profesorem matematiky. Napsal několik matematických článků, které jsou často mylně připisovány jeho otci. Své práce uveřejňoval převážně ve výročních zprávách II. německé reálky a v časopise *Zeitschrift der Mathematik und Physik*.

¹⁰ Mathias Koch (1840–1926) studoval na gymnáziu v Českých Budějovicích, kde v roce 1859 maturoval. V letech 1859–1863 byl studentem filozofické fakulty pražské univerzity; v roce 1862 složil rigorózní zkoušku z matematiky, o rok později z fyziky a o další tři roky později z historie a filozofie. V roce 1865 se stal doktorem filozofie. V letech 1863–1866 postupně skládal zkoušky učitelské způsobilosti. Od roku 1862 působil v Českých Budějovicích, nejprve na piaristickém gymnáziu, v letech 1866 až 1874 na *Communal-Oberschule* a od roku 1874 až do roku 1916 na německém gymnáziu, kde zastával v letech 1904–1916 funkci ředitele. Teprve v roce 1916, ve věku 76 let, byl penzionován. V roce 1903 obdržel medaili za čtyřicet let pedagogické práce na středních školách. Napsal několik článků, které uveřejnil především ve výročních zprávách. Mathias Koch nebyl příliš aktivním členem *Spolku*, žádnou přednášku neproslovil. Dne 30. 10. 1862 se stal jednatelem; činnost ve *Spolku* ukončil v létě roku 1863. Dne 25. března 1870 byl jmenován čestným členem *Jednoty*, zakládajícím členem se však nestal. V letech 1869–1870 byl činným členem *Jednoty*, později členem přispívajícím. Více o jeho životě a díle viz katalogy posluchačů filozofické fakulty 1859/60–1862/63 (Archív UK), složka Dr. Mathias Koch (Státní ústřední archív v Praze, fond MKV/R, kartón č. 47), výroční zprávy příslušných středních škol. Dále viz [Ho], [Pa], [Po] a *Věstník JČM* 1873, č. 4, str. 42.

¹¹ Stanovy *Spolku* viz [Ho].

spolkové úkoly, se konala 30. ledna za účasti profesora Viktora Pierra, děkana filozofické fakulty.

Dne 8. března 1862 schválilo c. k. místodržitelství dekretem č. 9835 upravené stanovy. Tímto dnem tedy vznikl spolek „akademického rázu“, tj. spolek, který byl pod přímým „protektorátem“ filozofické fakulty pražské univerzity. Jeho cílem bylo *cvičit se v přednášení a podporovat vědecké snahy v oboru matematiky a fyziky*. O práci a stanovách *Spolku* Gabriel Blažek napsal:

Na universitě obvyklé předčítání výkladů, jakož i přednášky jak akademické, tak na gymnasiích s bezprostředním používáním učební knihy anebo zápisků byly nám tou měrou proti chuti, že jsme se stanovami o to postarali, aby přednášky v našem spolku byly volnými, ano že jsme tuto svou tendenci i názvem spolku na jevo dali. Styky se svými kollegy poučení jsouce, že mnohým z nich, jimž toliko se jednalo o brzké zaopatření, nedostává se i znalostí elementární matematiky, a puzení jsouce snahou, abychom soustředili toliko studující obdařené skutečným mathematickým nadáním, přijali jsme do stanov ustanovení, že za člena spolku přijmouti lze toliko onoho posluchače, jenž samostatnou prací anebo řešením jemu přikázaného úkolu svou způsobilost prokázal. Toto ustanovení uráželo leckterého nadaného posluchače a působilo nám mnoho mrzutosti; přezývali našemu spolku „Akademie věd“. ([Po], str. 6)

Členem *Spolku* mohl být jen řádně imatrikulovaný posluchač matematiky nebo fyziky. V zimním semestru byl povinen přednášet alespoň dvakrát a v letním alespoň jednou. Navíc byl každý člen *Spolku* povinen

... zákonitým rozkazům předsedy dobrovolně se podrobiti, v čas přednášek náležitě se chovati, přednášku svou též písemně deponovati a na výdaje spolku přispívati. ([Ho], str. 10)

Sídlem spolku se stala Praha, schůze se konaly v matematickém sále v Klementinu. Spolek řídil předseda, místopředseda a sekretář, předseda měl právo určit libovolnému členu termín jeho přednášky. *Spolek* se scházel každý týden; přednášelo se, veřejně se posuzovala jednotlivá vystoupení, přijímaly se návrhy na odbornou činnost. Ze schůzí a valných hromad *Spolku* se zachovaly zápisy (Protokoly), na které se v této publikaci odvoláváme.¹²

Ve *Spolku* se přednášelo nejprve německy, neboť výuka na středních i vysokých školách byla vedena převážně v německém jazyce. První přednáška se konala dne 8. května 1862 (Josef Finger), první česká přednáška dne 5. června 1862 (Josef Lošťák).

Během letního semestru 1861/62 byly na základě diskusí všech členů doplněny spolkové stanovy; bylo rozhodnuto, že schůze *Spolku* je považována za

¹² Protokoly ze zasedání Spolku pro volné přednášky z matematiky a fyziky, fond Spolky, Archiv AV ČR. Zpočátku jsou vedeny v němčině, potom již česky. Jednotlivé zápisy byly nejprve krátké a stručné – obsahovaly většinou jen seznam přítomných či nepřítomných členů, jméno přednášejícího a název přednášky, jména jejich posuzovatelů, jména přijímaných, vylučovaných nebo vystupujících členů. Zprávy z mimořádných schůzí a valných hromad obsahují podrobné informace o volbách, stanovách a spolkové knihovně. Později byly zápisy psány podrobněji, zachycovaly průběh celé schůze od jejího zahájení až po vlastní rokování. Jsou cenným pramenem, který zachycuje život a práci *Spolku*.

kompetentní, pokud je přítomna alespoň polovina členů. Každý člen *Spolku* byl povinen svým podpisem stvrdit souhlas se stanovami.¹³ Členové platili měsíční příspěvek 40 krejcarů a pokud nepřednášeli, nemuseli dodávat žádné písemné ani jiné práce.

V květnu byla navržena další změna stanov – jednalo se o zavedení statutu dopisujícího člena.¹⁴

Spolek našel ihned po svém vzniku velkého příznivce a vlivného ochránce – stal se jím univerzitní profesor Jakub Filip Kulík; v závěti odkázal *Spolku* svoji odbornou knihovnu.¹⁵

Školní rok 1862/1863

V zimním semestru 1862/63 měl *Spolek* výrazně německý charakter.

Nadržování té samospasitelné němčině bylo asi jednou z příčin klesání počtu údů a druhou nedostavování se předsedy do schůzí, tak že spolek byl nucen zvláštním přípisem jej k tomu přiměti. ([Ho], str. 11)

Během tohoto semestru se ve *Spolku* konalo 18 týdenních schůzí, většina přednášek byla proslovena v němčině; byly projednány zásady půjčování knih a způsob úhrady měsíčních poplatků. Nové rozšířené stanovy byly schváleny 30. října 1862. Začátkem roku 1863 byla přijata další důležitá ustanovení: sekretář začal vybírat měsíční příspěvek 10 krejcarů a příspěvek na knihovnu 20 krejcarů, byl vytvořen knihovní řád a stanoveno, že v případě nepřítomnosti předsedy a místopředsedy může schůze řídit i sekretář. Toto poslední ustanovení se ukázalo v příštích letech velmi užitečné, neboť předseda i místopředseda nebývali vždy přítomni.¹⁶

Školní rok 1863/1864

V zimním semestru 1863/64 přibylo mnoho nových členů *Spolku* a výrazně se zvýšila jeho aktivita. *Spolek* začal postupně získávat český ráz, hlavně pod vlivem předsedy Josefa Lošťáka. František Houdek o tomto období napsal:

*Vůbec nastal ve spolku čilejší ruch. Spolek počal rozmnožovati svou knihovnu aspoň žádáním o knihy, poněvadž příjmy za celý rok (26 zl.) nedovolovaly, aby se to koupí dělo. Požádání také vyhověli žádostem, tak zejména dr. Ed. Grégra a knihkupec Kober. Dbáno též na větší pořádek, několik nedbalých údů bylo vyloučeno.*¹⁷ ([Ho], str. 12)

Snahy po větším pořádku ve *Spolku* vedly k úvahám o změně jeho stanov; byla zvolena tříčlenná komise, která se tímto problémem měla zabývat. Dne 12. prosince byly na valné hromadě *Spolku* po dlouhém jednání přijaty pozměněné stanovy, nový knihovní a jednací řád.

¹³ Viz podpisy členů v Protokolech za stanovami z 19. 1. 1862 a 8. 10. 1864.

¹⁴ O této problematice se znovu jednalo ve dnech 1. a 22. 12. 1862.

¹⁵ Viz zápis ze schůze 2. 3. 1863.

¹⁶ Viz např. zápisy ze schůzí 19. 1. a 2. 3. 1863.

¹⁷ Viz zápis ze schůze 14. 11. 1863. *Usnesením spolkovým byli p. Pavlík a Trezl vyloučeni.*

Než valných změn v stanovách se nestalo, doplněny jen co se dotýkalo ustanovení knihovny, nového funkcionáře, totiž knihovníka a rozpadnutí spolku. V případě tom měla knihovna připadnouti akad. čten. spolku v Praze a kdyby tohoto nebylo, tedy českému museu. ([Ho], str. 12)

V únoru 1864 byl zrušen statut dopisujících členů. Bylo též rozhodnuto, že všichni bývalí členové mohou bezplatně užívat knihovnu po dobu tří let od vystoupení ze spolku; toto rozhodnutí však nepřispělo k nárůstu spolkových financí.¹⁸

S nárůstem počtu členů nastal rozvoj přednáškové činnosti, zvýšila se tak i finanční hotovost *Spolku*. To umožnilo nákupy nových knih; spolková knihovna se tak začala rozrůstat, a to nejen díky darům J. F. Kulika, V. Jandečky, G. Skřivana, E. Grégra, S. Kodyma, A. Strnada, F. J. Studničky a J. Dasticha.

Školní rok 1864/1865

Od podzimu 1864 byly veškeré zápisy *Spolku* psány česky.¹⁹

V této době byl uspořádán první přednáškový cyklus nazvaný *O analytické geometrii*, který vedli studenti J. Straka, E. Taftl a J. Talíř. Na listopadové schůzi bylo stanoveno nové pravidlo pro vypůjčování knih – každý člen si mohl vypůjčit pouze dvě knihy.²⁰ Prosincová schůze konstatovala pokles finančních prostředků v souvislosti s nákupem a vazbou knih a liknavým placením měsíčních spolkových poplatků. Proto bylo jednateli uloženo, aby neplatíče obeslal nefrankovaným dopisem.²¹

V roce 1865 pocítili členové *Spolku* nutnost informovat českou veřejnost o své činnosti.

*Návrh jednatelův, aby o spolku každý týden se do novin dávaly zprávy, změněn v ten smysl, aby se dávaly jen jednou za měsíc a sice do „Národních Listů“, „Hlasu“, „Národa“, „Politiky“ a „Prager Zeitungu“, každý referát měl se dříve spolku k schválení předčítat.*²² ([Ho], str. 14)

První zpráva o *Spolku* byla uveřejněna dne 8. února 1865:

Z university. Po delší dobu počítávali posluchačové matematiky a fysiky na vysokém učení Pražském potřebu jakéhos spolku, jenž by je úžeji k sobě pojil, jenž by sloužil k povzbuzování a soustředění duševních sil, k cvičení se v přednášení atd., vůbec, který by vědecké snaze v oboru matematiky a fysiky napomáhal a jí povzbuzoval. Aby se toto všeobecné toužebné přání uskutečnilo,

¹⁸ Viz zápis ze schůze 27. 2. 1864.

¹⁹ První český zápis je z 1. 12. 1862, další české zápisy jsou z 16. 3., 23. 3. a 22. 6. 1863, od 17. 10. 1864 jsou zápisy pouze v češtině.

²⁰ Viz zápis ze schůze 10. 11. 1864.

²¹ Viz zápisy ze schůzí 1. a 15. 12. 1864.

²² Viz zápis ze schůze 12. 1. 1865: ... *Na to podává jednatel písemný návrh, by se budoucně za příkladem jiných soukromých spolků schůze spolku veřejně v novinách oznamovaly a sice kdo v nich a o čem přednášel, by se tak i obecnstvo o tomto spolku a jeho účelu i působení dovědělo ... První referát do novin byl přečten na schůzi *Spolku* dne 26. 1. 1865.*

sešli se dne 22. července 1861 posluchačové matematiky pp.: Josef Laun, Jos. Waniaus, dr. Grünwald, Jos. Finger a Gabriel Blažek a sestavili stanovy pro „spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky“. Na žádost těchto pánů posluchačů matematiky udělilo vysoké c. k. státní ministerstvo v srozumění s c. k. policejním ministerstvem z dne 4. prosince 1861 povolení k založení jmenovaného spolku a na den 8. března 1862 potvrdilo c. k. místodržitelství stanovy jeho. V postupu času, kdy více údvů přistupovalo, shledaly se býti stanovy nedostatečnými, pročež se dle všeobecného přání dne 12. prosince 1863 částečně opravily a doplnily a k stvrzení předložily, kteréžto změny i c. k. místodržitelství dne 26. července 1864 potvrdilo. Nyní čítá spolek 33 údvů. Spolek sám má ráz akademický a stojí pod protektorem dekanatu fakulty filosofické; schůze své, v nichž každý jednotlivý člen nejméně dvakrát v semestru přednáseti povinen jest (kteréžto přednášky pak veřejně od údvů bývají přetřásány), odbývá spolek vždy každého čtvrtku od 8–10 hodin dopoledne v Klementině v sále číslo III. Z příspěvků měsíčních zakupují se knihy pro knihovnu spolkovou, k níž zesnulý pan profesor Kulik první základ položil, darovav spolku svou vzácnou knihovnu. Knihovna spolková čítá nyní 454 děl v 646 svazcích, nejvíce to knihy matematické a fyzikální. Pro zimní letošní běh zvoleni jsou do výboru pánové: Za předsedu František Hejzlar, za místopředsedu P. Viktor Mayer, za jednatele Jan Straka a za knihovníka Bohdan Schulz. – V měsíci lednu odbývány tři valné schůze; první schůze byla dne 12., v kteréž právě odbývala se volba nového místopředsedy, poněvadž dosavadní místopředseda pan Baudys za supl. profesora do Olomouc byl povolán; na místě jeho zvolen byl pan P. Viktor Mayer. V té samé schůzi přednášel pan Frant. Hausmann o „lámání světla v hranolu“ a o „rozptylování se světla“. V druhé schůzi dne 19. přednášel pan Erhart o „elipse a jejím sestrojení“. V třetí schůzi dne 26. byl za nového úda přijat pan Kahovec jednohlasně; jiní tři údové, kteří již po páté schůzi přítomni nebyli, byli dle stanov spolkových vyloučeni. V schůzi té přednášel pan Burjan z fyziky o „zákonech vlnivého pohybování“. V poslední schůzi měsíce ledna oznámil pan předseda, že knihovně spolkové rozličné knihy darovali pánové: Janděčka a Fišer, profesorové na gymnasiu Králové-Hradeckém, Dr. Dastich, docent na universitě Pražské, Gustav Skřivan, profesor na kr. českém polytechnickém ústavě v Praze a slavné kněhkupectví p. Calvého, začež jim spolek srdečné díky vzdává.²³

Další podrobné zprávy o činnosti Spolku byly otištěny na přelomu března a dubna a v červenci.²⁴

V letním semestru 1864/65 výrazně poklesly spolkové aktivity. František Houdek o tomto období napsal:

²³ Národ 2(1865), č. 37 z 8. 2., str. 3, rubrika Denní zprávy. Dále viz německé noviny Politik 4(1865), č. 39 z 8. 2., str. 3; Prager Zeitung 1865, č. 33 z 8. 2., str. 2. Poznamenejme, že ve zprávách v novinách Národ a Politik jsou mezi zakladateli Spolku uváděni i Němci, ve zprávě v novinách Prager Zeitung jsou za zakladatele považováni pouze Češi; Němci jsou uváděni jako „později přistupující“. Stejnou informaci uvádí i [Ho].

²⁴ Viz Národ 2(1865), č. 87 z 31. 3., str. 2–3; č. 201 z 26. 7., str. 2; Politik 4(1865), č. 89 z 31. 3., str. 2–3; č. 202 z 26. 7., str. 3; Prager Zeitung 1865, č. 78 z 1. 4., str. 2; č. 174 z 26. 7., str. 2.

Nedbalým údům v navštěvování mělo se dostatí od jednatele důtky ... Než to málo zpomohlo, tak na př. o schůzi dne 22. června poznamenáno v protokole: „schůze byla v pravém slova smyslu neúplná“, neb z 25 údů bylo jen 9 přítomno.²⁵ ([Ho], str. 14)

Situaci se snažil řešit student Ferdinand Buzek, který navrhl,

„... aby každý úd se čestným slovem zavázal, že přes ferie nějakou práci pro spolek vypracuje, kterouž pak by vždy jiný pro lepší posouzení přednášel.“ Návrh ten však nevyplněn a zůstal jen pouhým přáním.²⁶ ([Ho], str. 14)

Poznamenejme, že v této době byl členem *Spolku* jediný Němec, Anton Wassmuth, který měl několik přednášek.

Školní rok 1865/66

Na podzim roku 1865 se zlepšila přednášková činnost, rozrostla se knihovna a zvětšil se počet členů.

Pan předseda zahájiv schůzi, vybízí spolek, aby svědomitě staral se o provádění účele spolkového, aby s upřímnou horlivostí ve vědě opět pracovati začal, a aby všichni páni údové vždy co nejčtetněji schůzi přítomni byli a na posuzování podílu brali ...²⁷

Aktivity *Spolku* dokládají i novinové zprávy:

Spolek „pro volné přednášky z matematiky a fysiky“ zkvétá velmi utěšeně, jest to první spolek, jenž se utvořil na vysokých školách zdejších k cvičení se v přednáškách a jak prospěšný jest, nasvědčuje, že i jiné odbory podobné zárajší spolky. V běhu tohoto semestru obdýval dosud šestero schůzí: v první dne 21. října přijímali se noví údové a ustanovovaly se knihy k zakoupení pro knihovnu spolkovou. Za nové údy se přihlásili a jednohlasně přijati jsou pánové: Hron,²⁸ Miřiovský, Neumann, Novohradský, Pízl, Prošek, Proschko, Schmidinger, Sládek, Thoř, Valášek, Vocásek, Vodička a Vrkoč; čítá nyní spolek všech činných údův 34. – V druhé, dne 28. října, přednášel pan Schulz o telegrafu a všech jeho způsobech, v třetí, dne 4. listopadu, přednášel pan Wassmuth původní svou práci „o rovnicích differencialních“, ve čtvrté schůzi, dne 11. listopadu, přednášel pan Sládek o fotografii; v schůzi této bylo pak i uzavřeno, by všickni bývalí údové, jež dosud dluhující měsíční příspěvky nezaplatili, aniž by na listy jich upomínající odpověděli, ve veřejných listech k zapravení vyzváni byli, jakož i všickni páni, již přes určitou lhůtu vydlužné knihy podrželi, mají se veřejně upomínati. V páté a šesté schůzi dne 18. a 25. listopadu přednášel pan Kahovec „o odporu prostředí.“ V poslední této schůzi volil se zároveň nový knihovník, an se pan Schulz za příčinou svého odjezdu co takový poděkoval, zvolen jest za nového knihovníka pan Fr. Hausmann. V běhu tohoto času darovali knihovně spolkové slavná redakce „Kroka“ tento časopis a spis od Müllera

²⁵ Viz zápis ze schůze 1. 6. 1865.

²⁶ Viz zápis ze schůze 22. 6. 1865.

²⁷ Viz zápis ze schůze 21. 10. 1865.

²⁸ O Jakubu Hronovi viz J. Bečvář: *Jakub Hron Metánovský*, Učitel matematiky 4(1995/96), 188–192.

„o kvadratuře kruhu,“ pan dr. Studnička, veřejný docent na zdejší polytechnickém ústavu svoji brošurku „o původu světla i tepla slunečního,“ pan profesor Zenkr svoji *Fysiku*, začez jim budtez tuto srdečné díky!²⁹

V zimním semestru školního roku 1865/66 byly ve *Spolku* řešeny problémy, které vznikaly neplacením členských příspěvků.

*Pan předseda zahájiv schůzi upomíná údy příspěvky měsíční nezaplativší, jednatel činí návrh, by se bývalí údové, jež dosud měsíčné nezapravili aniž by i na dopisy jim zaslané odpověděli, ve veřejných listech upomenuli a k zaplacení vyzváni byli ...*³⁰

Obdobné problémy řešil *Spolek* i na schůzi dne 25. listopadu. Po celý podzim tohoto roku byla malá účast na schůzích a malý zájem o spolkovou činnost.³¹

V zimě roku 1866 navrhl jednatel Jan Straka, aby vždy alespoň jednou za měsíc některý člen podal stručnou zprávu o nových fyzikálních pokusech a výzkumech. Návrh byl sice přijat, ale nebyl uskutečněn.³² Na jaře 1866 byla sestavena tříčlenná komise (František Hejzlar, Jan Šafránek, Jan Straka), která měla prostudovat některé matematické a fyzikální spisy a podat o nich stručný referát.³³ Komise se záhy rozpadla a příslušné usnesení o její činnosti bylo později raději zrušeno.³⁴ Činnost *Spolku* byla ukončena již 18. června, neboť byl v souvislosti s válkou s Pruskem předčasně ukončen letní semestr.

Školní rok 1866/67

Podzim roku 1866 byl velmi rušný. František Houdek jej charakterizuje takto:

Rok tento byl nejbouřnější, samé interpellace na jednatele, který se do schůzí nedostavoval, velké debaty, zdali je schůze kompetentní nebo ne, o rozličných návrzích a konečně o změněných stanovách. Odbýváno v roce tom nic méně a nic více než 8 valných hromad a pouze 18 týdenních schůzí a i v těch odbýváno jen 13 přednášek ... ([Ho], str. 15)

Koncem zimního semestru 1866/67 vzrostl počet členů na 32. Zima tohoto roku byla velmi bouřlivá.

*Ve schůzi dne 13. prosince 1866 navrhl Hron Jak., aby se ve schůzích někdy pokusy činily a peníze spolkové raději na některé stroje obětovaly.*³⁵

Vyvolána tím prudká debata, návrh odročen navždy. Jiný návrh p. Kahovcův, aby se také častěji dávaly ve schůzi praktické příklady k rozluštění zvláště z vyšší matematiky, vzat po dlouhé debatě, poněvadž se k rozhodnému výsledku dojíti nemohlo, zpět. Poněvadž jednatel pořáde se do schůzí nedostavoval, přijat

²⁹ Národ 2(1865), č. 335 ze 7. 12, str. 3, rubrika Denní zprávy. Další zpráva byla uveřejněna v Prager Zeitung 1865, č. 290 z 8. 12., str. 2; pozdější německy psané zprávy nebyly nalezeny.

³⁰ Viz zápis ze schůze 11. 11. 1865.

³¹ Viz zápis z listopadových a prosincových schůzí, žádosti o dispens, vylučování liknavých členů aj.

³² Viz zápis ze schůze 10. 2. 1866.

³³ Viz zápis ze schůze 10. 3. 1866.

³⁴ Viz zápis ze schůze 1. 6. 1866.

³⁵ Viz zápis ze schůze 13. 12. 1866.

ve schůzi dne 24. ledna 1867 jednohlasně návrh Kahovcův, aby se jednatel poděkoval.³⁶ ([Ho], str. 15–16)

Nejrůznější neshody, třenice a spory pokračovaly i na počátku roku 1867. Dne 14. února se A. Burjan, předseda *Spolku*, vzdal svého úřadu, jeho rezignace však nebyla přijata.³⁷ Neshody vedly k výraznému rozšíření a zdokonalení spolkových zápisů jednotlivých zasedání. Dne 28. února byla zvolena komise (J. Kahovec, E. Jelínek a S. Šmidinger), která měla přepracovat stanovy, 7. března se na mimořádné valné hromadě o stanovách hovořilo šestnáct hodin. Na druhé valné hromadě dne 14. března byla dokončena předchozí rozprava a zvolena nová tříčlenná komise (E. Jelínek, J. Vocásek, E. Miřiovský), která měla předložit stanovy ke druhému a třetímu čtení. Současně byla utvořena komise, která měla převzít od jednatele *Spolku* veškeré jmění a překontrolovat je. Jednání o stanovách pokračovala v průběhu celého března a vyvolala řadu osobních sporů. Připomeňme jeden z nich.

Povstala prudká hádka mezi p. Hronem a údy spolku; když byl p. Hron práci komise nuznou nazval, a se vyjádřil, že nemůže a nechce býtí údem spolku, který by přijal takové stanovy. Konec hádce učiněn tím, že jednatel Kahovec téhož pána vyzval: „Aby uražení spolku vykonané oním výrokem, odvolal.“ Dále tázal se týž p. Hrona, zda-li setrvá na svém výroku, že vystupuje? Po dlouhém rozmýšlení – odpovídá p. Hron že setrvává. Vzdaluje se. Spolek jeho vystoupení s potěšením běře uvědomost.³⁸

Dne 28. března 1867 se sešla čtvrtá, tentokrát řádná valná hromada, kde proběhla volba řídicího výboru a pokračovalo jednání o stanovách; rokovalo se hlavně o jejich německém překladu. Dále se diskutovalo o upomínkách dlužníků a potrestání nedbalých členů, kteří nenavštěvovali schůze ani nepřednášeli. O stanovách se diskutovalo i v letním běhu, a to na schůzích 9. května a 6. června.

Teprve 13. června byly stanovy v německém jazyce čteny potřetí. V červenci tříčlenná komise (J. Vocásek, S. Šmidinger, E. Jelínek) začala pracovat na žádosti o potvrzení nových stanov. Podle nich se spolek měl jmenovat *Akademický spolek pro přednášky z matematiky a fysiky*. Hlavní změny měly být tyto: členové mohli být též zakládající (pokud složili najednou 25 zlatých nebo po dobu deseti let v deseti splátkách po třech zlatých ročně, tj. celkem 30 zlatých), každý člen byl povinen při přijetí podepsat stanovy. Zápisné bylo 40 krejcarů, měsíční poplatek 15 krejcarů, každý řádný člen byl povinen v každém semestru alespoň jednou přednášet (a to česky nebo německy). Ten, kdo byl alespoň po tři roky řádným členem, mohl po vystoupení ještě dva roky používat spolkovou knihovnu. Člen byl vyloučen, pokud se na dvě schůze v měsíci nedostavil a řádně se neomluvil. Dále byla vytvořena tříčlenná kontrolní komise, která bděla nad financemi a knihovnou; protektorem a ochráncem *Spolku* měl být děkan filozofické fakulty pražské univerzity. František Houdek výsledky ročního rokování hodnotil takto:

³⁶ Viz zápisy ze schůzí v prosinci 1866 a v lednu 1867.

³⁷ Problémy, spory a hádky členů ukazuje např. podrobný zápis ze schůze z 28. 2. 1867.

³⁸ Viz zápis ze schůze 21. 3. 1867.

A výsledek té zimniční činnosti, těch velkých a hrozných debat byl, – že stanovy ty ani nezadány a zůstalo vše při starém. Útěchou údů mohlo býti, že si hezky zahráli na velký parlament, v kterém všecko třikráte musí čteno býti a pak to zůstane – jen na papíře. ([Ho], str. 17)

Školní rok 1867/68

Podzim roku 1867 byl stejně bouřlivý jako jaro. Přednášelo se, rokovalo se o neplatičích, o půjčování knih a o společném opakování přednášek profesora W. Matzky i o řešení různých matematických příkladů.³⁹ Přestože byly vypracovány nové stanovy, členové se sporům nevyhnuli.

Ve schůzi dne 26. října přišlo to opět k výstupům, p. Žďárský totiž navrhl, aby jednatel se vždy měsíčně jméním vykázal. Ve schůzi dne 9. listopadu nechtěl Žďárský podezřívání odvolat a vystoupil. Kahovec daroval spolku pokladnu s dvojitým zámekem, která se měla v knihovně uschovati, jednateli měly vždy 2 zl. na běžná vydání ponechány býti, než v pokladně té ani jednu nebyly peníze uschovány. Schůze byly málokdy kompetentní.⁴⁰ ([Ho], str. 20)

I na počátku roku 1868 byla řada schůzí zcela nekompetentních.⁴¹ V únoru se situace výrazně zlepšila po zvolení předsedy J. Vocáska, místopředsedy M. Tamchyny, jednatele A. Seydlera a po příchodu studentů F. Houdka, J. Herverta a M. Neumanna.⁴²

Počal čilejší ruch, jedna přednáška stíhala druhou. Avšak ještě jednou mělo to přijíti k velkým debatám. Podnět k tomu zaval matematický spolek v Berlíně přípisem k pražskému, čteným ve schůzi dne 21. března 1868. Vyzván byl spolek pražský, aby vstoupil s berlínským v pravidelné dopisování a stálé spojení. Kahovec navrhl, aby odpověď zněla takto: Spojení se spolkem berlínským není možno ve smyslu spojení všech spolků německých, poněvadž pražský spolek jest ryze český, avšak pražský spolek navrhuje mezinárodní spojení všech matematických spolků. Po delší debatě vzal Kahovec návrh svůj zpět, než p. Houdek přijal jej za svůj a návrh ten také přijat. ([Ho], str. 21)

Dne 5. června A. Seydler navrhl, aby byl zaveden statut *čestného úda*, který by byl udělován osobnostem, jež se zasloužily o rozvoj *Spolku*. Jeho návrh byl přijat. Na téže schůzi se znovu řešil problém spolupráce s berlínským matematickým spolkem. Byl přečten jeho druhý dopis, ve kterém bylo objasněno, že berlínský spolek má čistě vědecký charakter a pouze žádá, aby se o odborných aktivitách korespondovalo německy. Zdá se, že v Čechách tehdy ještě nedozrála doba na spolupráci s německými institucemi. A. Seydler prosazoval pouhé dopisování, F. Houdek navrhl,

³⁹ Viz zápis ze schůze 11. 10. 1867.

⁴⁰ Podrobnosti viz zápisy ze schůzí 26. 10. a 9. 11. 1867. Spor se vyhroutil natolik, že Žďárský ze *Spolku* vystoupil dříve, než mohl být vyloučen. Nekompetentní byly např. schůze 16. 11., 23. 11., 30. 11. a 7. 12. 1867.

⁴¹ Viz např. zápis ze schůze 11. 1. 1868.

⁴² Viz zápisy ze schůzí 1. a 8. 2. 1868.

„... aby spolek přistoupil k návrhu berlínského, jest-li tento žádost naši vyplní a hlavní spolek na mezinárodní rozšíří“. Hron navrhl, „abychom jim na prasto český odpověděli a odřekli se všeho s nimi spojení“.

„Po delší debatě,“ stojí v protokole, „nerozhodli jsme, poněvadž jsme nebyli kompetentní.“ Ještě jednou a sice dne 26. června 1868 jednáno v kompetentní schůzi o záležitosti té. Po delším rokování navrhl Houdek, aby se rozhodlo, zdali spolek vůbec přistoupí neb ne. Spolek se rozhodl, že nepřistoupí. Tím celá záležitost odbyta.⁴³ ([Ho], str. 21)

Spolkovou situaci v letním semestru dokumentuje i následující novinový článek:

Spolek matematiků a fysiků na vysokých školách pražských odbýval v pátek dne 10. července závěreční valnou hromadu za letní běh b. r. Po přečtení jednatele zprávy dosavadním jednatelem p. Seydlerem a po vyřízení několika volných návrhů přesevzaty volby výboru a stálé kontrolující komise pro příští zimní běh. Za předsedu zvolen opětně p. Vocásek, za místopředsedu p. Neumann, za jednatele p. Houdek, za knihovníka opětně p. Votruba. Do stále kontrolující komise zvoleni pánové: Sobička a Domalíp. Ku konci schůze promluvil p. předseda několik rázných slov a kladl úřad hlavně na srdce, aby hleděli k tomu, by spolek tak prospěšně a blahodárně působící pořáde zkvétal, což hlavně se státi může četným přistupováním nových úřadů a častým navštěvováním schůzí týdenních, v kterých jednotliví úřadové v přednášení se cvičí.⁴⁴

Na počátku července 1868 opět ožil problém stanov. Dne 10. července navrhl František Houdek na valné hromadě *Spolku*, aby byla zvolena komise, která by vypracovala nové stanovy; současně chtěl, aby se *Spolek* prohlásil za ryze český; tento požadavek vzal posléze zpět. Změna stanov byla přijata, ale nebyla uskutečněna. Již 16. října požádal F. Houdek o zrušení svého návrhu, neboť nad Prahou byl vyhlášen výjimečný stav a nebyla naděje, že by byly nové stanovy schváleny.⁴⁵

Školní rok 1868/69

Na podzim roku 1868 došlo ve *Spolku* opět ke zvýšení aktivit. Nejvíce se v této době o jeho rozvoj zasloužil jednatel František Houdek.

Nový výbor dal na černá prkna též provolání k německým posluchačům matematiky a fysiky, aby do spolku, který byl doposud utrakvistický, vstoupili; byl to poslední pokus. Avšak ani jeden nepřistoupil. Jednatel Houdek všemožnými prostředky vymáhal dluhující příspěvky, psal na všechny strany upomínací listy, ano uveřejnil dlužníky v novinách. Mimo to hleděl některá usnešení, která

⁴³ Spolupráce se projednávala na schůzích ve dnech 21. 3., 1. 5., 5. 6., 12. 6. a 26. 6. 1868. Ze zápisů je patrná národnostní řevnivost, která převážila nad zájmy mezinárodní spolupráce.

⁴⁴ Národní pokrok 1(1868), č. 201 z 11. 7., str. 3, rubrika Spolkové záležitosti.

⁴⁵ Dne 11. října 1868 byl v Praze a jejím nejbližším okolí vyhlášen tzv. „výjimečný stav“, který ukončil tábory, pouliční střety s policií, veřejné protesty české politické reprezentace apod., které v českých zemích propukly po rakousko-uherském vyrovnání bez patřičného narovnání rakousko-českých vztahů. Více o výjimečném stavu viz O. Urban: *Česká společnost 1848–1918*, Svoboda, Praha, 1982, str. 227–239.

byla na újmu financím spolku, co možná změnit. Tak hlavně přijat návrh, že jen údové spolku, kteří dobrovolně vystoupili a vše řádně zaplatili, mají právo vypůjčovat si knihy bezplatně a sice ne 3 leta, nýbrž jen tak dlouho, jak dlouho byli ve spolku.⁴⁶ ([Ho], str. 22)

O činnosti a aktivitách *Spolku* opět informoval denní tisk:

Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky odbyval v pátek dne 16. října 1868 svou první schůzi. Za nové údy přijati jsou pp. Svobodín Šmidinger, Jaroslav Paul, Jos. Janoušek, Josef Bernard, Stanislav Kostlivý. K vyjednávání s výborem akad. čtenářského spolku stran spojení zvoleni jsou pp. Mírůmil Neumann, Šmidinger a Votruba. Za předsedu na místo p. Vocáska zvolen posavadní místopředseda p. Neumann, za místopředsedu p. Sobička. K hojnému přistupování k řečenému spolku zve výbor všechny posluchače matematiky a fyziky (v širším slova smyslu, tedy také všechny pány posluchače přírodních věd). Schůze příští v pátek dne 23. října v Klementinum v sále III. od 9–11 hodin dopoledne.⁴⁷

Na schůzi dne 12. listopadu navrhl Josef Hervert, aby byly zavedeny „cyklické přednášky“ z přednášek profesora E. Macha (1838–1916), které chtěl přeložit do češtiny a sám přednášet v semestrálním cyklu. Po dlouhé debatě nebyl návrh přijat, neboť studenti chtěli podle svých individuálních zájmů přednášet o tématech, která si sami zvolili.

Listopadová jednání řešila staronový závažný problém – neúčast na schůzích.

*Jiný zlořád byl stran udílení dispense. Kdo do schůzí choditi nechtěl, vzal si dispens. Přijato tedy, že jen tomu má se udělit dispens, kdo před spolkem nutnost dokáže, že však musí platiti měsíční příspěvek 20 kr.*⁴⁸ ([Ho], str. 22)

Dne 3. prosince byl řešen problém, zda mají být přijati za řádné členy *Spolku* také studenti polytechniky. Mnozí se obávali, že by „technici“ převážili a spolek by se přestěhoval z univerzity na polytechniku. Jejich přijetí hájil jednatel František Houdek a zdůvodňoval je tím, že i oni jsou *immatrikulirte Hörer der Mathematik und Physik*. Po delší debatě byli studenti polytechniky přijati; prvním byl Karel Zahradník, pozdější velmi aktivní člen *Jednoty*.

V prosinci zjistil František Houdek, že spolková knihovna není v pořádku; navrhl, aby byla zvolena komise, která by provedla její revizi a zjistila, co je třeba zlepšit, aby byly (darem či prodejem) odstraněny přebytky a naopak doplněno vše podstatné tak, aby spolková knihovna vytvořila organický celek. V komisi pracovali Č. Dvořák, J. Hervert, F. Houdek, M. Neumann, J. Sobička, A. Seydler a A. J. Votruba. Brzy se podařilo splnit první úkoly.⁴⁹

⁴⁶ O dlužnicích rokovaly spolkové schůze 5. 11. a 19. 11. 1868. Změna výpůjčního řádu byla odsouhlasena 19. 11. 1868.

⁴⁷ Národní pokrok 1(1868), č. 298 ze 17. 10., str. 3, rubrika Spolkové záležitosti.

⁴⁸ Kromě poplatku 20 kr. byl každý člen *Spolku*, který získal dispens, povinen dodat tolik písemných prací, kolik měl mít přednášek, nejméně však jednu. Tyto písemné elaboráty se měly uchovávat ve spolkové knihovně (viz zápis ze schůze 19. 11. 1868). Od zimy roku 1868 byl dispens udělován v následujících případech: nemoc, rodinné a finanční problémy, příprava na zkoušku učitelské způsobilosti, nástup na roční dobrovolnou vojenskou službu.

⁴⁹ O reformě knihovny se jednalo na schůzi dne 10. 12. 1868.

Poznamenejme pro zajímavost, že v této době byl ve *Spolku* pouze jediný německý posluchač matematiky a fyziky – Antonín Naumann; řádně se účastnil schůzí, pravidelně přednášel. Jiné německé studenty *Spolek* do svých řad ani přes různé výzvy nezískal.

Začátkem roku 1869 se ve *Spolku* hodně diskutovalo o *zvířecím magnetismu*. František Sova přednášel na toto téma dne 28. ledna, Mírumul Neumann navrhl uspořádat obsírnější diskusi. Dne 4. února podal F. Sova přehled literatury k tématu, 11. února se debatovalo o uspořádání diskuse. Její průběh určil F. Sova svým vystoupením dne 18. února. Vlastní diskuse proběhla dne 4. března 1869, její průběh je zaznamenán v zápise příslušné schůze.

Dne 25. února byl na základě Houdkova návrhu zvýšen měsíční příspěvek na 15 krejcarů a zápisné upraveno na 35 krejcarů. Současně F. Houdek doporučil zřídit dva knihovní katalogy, jeden pro matematiku a druhý pro fyziku, a vést přísnější evidenci vypůjčených knih.⁵⁰ Houdkovou zásluhou se zvýšilo spolkové finanční jmění; bylo možno nakupovat další knihy.

V letním semestru došlo k dalšímu zvýšení spolkových aktivit. Na první schůzi dne 15. dubna navrhl předseda M. Neumann,

*... aby v tomto letním běhu aspoň 3 rozpravy se uspořádaly. První aby se odbývala před sv. Janem a sice o této látce: „Příčiny, proč nebývají matematika a fyzika na gymnásiích u většiny žáků oblíbeny, a jaké jsou metody, aby tyto vědy staly se oblíbenými.“*⁵¹

Návrh byl jednohlasně přijat, v příštích schůzích byla rozprava připravena. Konala se 8. května, diskuse se zúčastnili studenti A. Dufek, K. Zahradník, F. Martínek, J. Křišťůfek, F. V. Sova, S. Kostlivý, F. Houdek, J. Hervert, A. Seydler, J. F. Klos, S. Šmidinger, J. Janoušek a M. Neumann.⁵²

Vznik Jednoty

Dne 1. května 1869 vyzval jednatel F. Houdek k přepracování stanov, neboť již byl zrušen výjimečný stav⁵³; po krátké debatě byla zvolena komise ve složení F. Houdek, A. Dufek, J. Hervert, M. Neumann a K. Zahradník.⁵⁴ Na schůzi dne 8. května tato komise ohlásila, že je se svou prací hotova a že přepracovala i jednací a knihovní řád.

Dne 9. května odbývána mimořádná valná hromada. Jednatel delší řečí uváděl a odůvodnil hlavní změny, které komise předsevzala, pak četl jeden paragraf po druhém.

Název „Jednota českých matematiků“ v Praze jednohlasně přijat, když návrh Martínkův „jednota mathematická“ byl propadl. Pak přijaty stanovy

⁵⁰ Komisi pro sestavení katalogu a zpřehlednění knihovny tvořili J. Hervert, F. Houdek a A. J. Votruba – viz zápis ze schůze 28. 2. 1869.

⁵¹ Viz zápis ze schůze 15. 4. 1869.

⁵² Závěry rozpravy byla shrnuty v tzv. *Rezoluci*; její text viz [Ho].

⁵³ Výjimečný stav byl zrušen dne 28. dubna 1869.

⁵⁴ Viz zápis ze schůze 1. 5. 1869.

s několika nepatrnými změnami, jak je byla komise navrhla. Po té přijat též jednací řád šmahem bez debaty.⁵⁵ ([Ho], str. 24)

Stanovy byly definitivně schváleny 13. května 1869.

Dle nových stanov bylo účelem podporovati snahu po vědeckém vzdělání v mathematice a fysice a cvičiti se v přednášení těchto věd. Mezi prostředky vřaděny též rozpravy. Přijati též údové zakládající (10 zl. najednou buď v hotovosti neb v knihách), přispívající (ročně 2 zl., kdo byl po sobě 5 let přispívajícím, stal se zakládajícím) a čestní (buď pro vědecké vzdělání neb pro zvláštní zásluhy o jednotu). Činnými údy mohli býti a) řádní posluchači matematiky a fysiky jak na universitě tak na technice po čas svých studií aneb tři léta po skončení jich; b) docenti a assistenti jakož i supplující učitelé těchto věd.

Každý úd byl jen tehdy povinen přednáseti, když jej předseda k tomu určil. Dispensovaní údové ponechání. Valná hromada si mohla též zvoliti protektora a sice vždy na 3 léta. Přednáseti se mohlo v obou zemských jazycích. Výbor sestával ze starosty, náměstka starostova, jednatele a dvou knihovníků. Výbor mohl nemajetné údy od placení příspěvků osvobodovati, vše ostatní ponecháno týdenní schůzi. Kontrolující komise tříčlenná měla účty, knihovnu a archiv, který jeden z knihovníků spravoval, přehlížeti. Řeč jednací měla být česká. ([Ho], str. 25)

Dne 5. června 1869 se ve fyzikálním kabinetě konala první experimentální fyzikální přednáška, při které Mírumil Neumann předvedl akustické pokusy (vlna na struně, ladění, zředování a zhušťování vzduchu, tóny a uzly). Na této schůzi byl přijat jeho návrh, aby se na příštích schůzích konala rozprava na téma „Jak se má fysika přednášet“. Členové *Spolku* si vybrali následující témata: elektrina (K. Domalíp), teplo (Č. Dvořák), galvanismus (A. Dufek), mechanika (J. Hervert), magnetismus (F. Houdek), chemie (J. Hradilík), akustika (M. Neumann), astronomie (A. Seydler) a optika (S. Šmidinger).⁵⁶

Dne 12. června 1869 oznámil jednatel *Spolku*, že nové stanovy byly vráceny s tím, aby *Spolek* doložil, že na valnou hromadu konanou dne 9. května byli pozváni všichni jeho členové.⁵⁷ Tomu bylo vyhověno a stanovy byly znovu odeslány ke schválení.⁵⁸

Ve valné hromadě dne 11. července oznámil jednatel, že zákonem určená lhůta již dne 7. července prošla a že tedy spolek se proměnil v „jednotu českých matematiků“, která bohda se stane střediskem všech mladších českých matematiků a fysiků a hlavně útočištěm českého jazyka na bohužel posud německé universitě. Nové „jednotě“ po jednohlasném schválení zprávy jednatelské provoláno od četně shromážděných údů hlučné „Na zdar“. ([Ho], str. 25–26)

Pak proběhly první volby – předsedou se stal Mírumil Neumann, jeho náměstkem Karel Zahradník, jednatelem František Houdek, knihovníky Antonín

⁵⁵ Viz zápis z mimořádné valné hromady 9. 5. 1869.

⁵⁶ Viz názvy přednášek pronesených ve *Spolku* v letním semestru 1868/69.

⁵⁷ Poznamenejme, že této schůze se účastnil i Josef Finger, zakladatel a první jednatel *Spolku*.

⁵⁸ Viz zápis ze schůze 12. 6. 1869.

Vávra a Antonín Votruba, členy kontrolní komise Augustin Dufek, Augustin Seydler a Josef Hervert. Téhož dne odpoledne však byly stanovy vráceny pro „formální chyby a nedostatky“. Jednatel F. Houdek je odstranil a dne 5. srpna potřetí požádal o schválení stanov.

Dle přípisu c. k. policejního ředitelství ze dne 14. září 1869 č. 4177 nezakázalo vysoké c. k. místodržitelství další trvání spolku pod jménem „Jednota českých matematiků“ v Praze na základě předložených změněných stanov. Podotknouti dlužno, že jmění na hotovosti bylo 5 zl. 15 kr. a knihovna čítala 303 díla v 434 svazcích. ([Ho], str. 26)

A tak se nevelký studentský *Spolek pro volné přednášky z matematiky a fyziky* přetvořil roku 1869 v *Jednotu českých matematiků*.⁵⁹

Rozvoj Jednoty v letech 1869 až 1872

Změna stanov umožnila prudký rozvoj Jednoty, která spojila české studenty a učitele nadšené pro rozvoj národní vědy. Její aktivity na počátku sedmdesátých let byly ovlivněny především činností čtyř osobností: František Josef Studnička dodal Jednotě autoritu a invenci, Emil Weyr ji podpořil vědeckou prací, František Houdek schopnostmi získávat finanční podporu a Mírúmil Neumann vložil do celého podniku svůj organizační talent. Již na podzim roku 1869 uveřejnil výbor Jednoty provolání ke všem příznivcům matematiky a fyziky a vyzval je ke vstupu do Jednoty a především k její podpoře formou aktivní práce nebo peněžních i knižních darů.

Koncem roku 1869 a počátkem následujícího roku 1870 získala Jednota finanční dary od některých měst, záložen, cukrovarů a zámožnějších vlastenců. Rozproudila se přednášková činnost na týdenních schůzích. Snad právě tyto příspěvky a mladické nadšení přiměly Jednotu, aby zahájila publikační činnost. Po dlouhých jednáních, která vedli členové výboru v zimě roku 1869 a 1870, bylo rozhodnuto, že Jednota vydá v roce 1870 na vlastní náklady sborník odborných článků nazvaný *První zpráva Jednoty českých matematiků*. V témže roce vyšla ještě *Druhá zpráva* a o rok později *Třetí zpráva*.⁶⁰

František Hromádko, středoškolský profesor z Klatov, v roce 1870 navrhl, aby Jednota uspořádala sjezd, který by poskytl prostor pro diskuse o české fyzikální terminologii. Dne 29. června 1870 navrhl F. Houdek, aby se o prázdninách konal sjezd českých fyziků, který by se zabýval problémem české fyzikální terminologie, dne 3. července bylo na schůzi rozhodnuto, že se první sjezd českých matematiků a fyziků bude konat 5. a 6. srpna 1870. Předsedou sjezdu byl zvolen F. J. Studnička, který se stal i členem komise pro českou fyzikální terminologii. Tato komise (F. J. Studnička, P. Durdík, M. Pokorný a J. Gebauer) vytvořila návrh terminologických změn, o kterých měl hlasovat příští sjezd (viz [Ho], str. 32–34, a [Pn], str. 433). V četných diskusích řešili účastníci

⁵⁹ Poslední zápis ze schůze *Spolku* je z 11. 7. 1869; jeho znění viz [Be2], str. 87.

⁶⁰ Podrobnosti o zahájení publikační činnosti Jednoty a obsahu jednotlivých *Zpráv* lze nalézt v kapitole věnované časopisům.

sjezdu problémy ustálení české fyzikální terminologie, zabývali se otázkou obsahu *Zpráv*, požadovali zvýšení dotací na fyzikální kabinetů, školní laboratoře a knihovny. Zazněla zde i výzva, aby byly do češtiny přeloženy Eukleidovy *Základny*.⁶¹ Na základě usnesení sjezdu měla Jednota připravit větší sjezd na rok 1871, kterého by se účastnili také zástupci dalších oborů.

Ve dnech 28.–29. května 1871 se v Praze konal *Sjezd českých přátel a pěstovatelů věd přírodních, matematických a inženýrských*. Také tohoto setkání se F. J. Studnička účastnil, tentokrát jako místopředseda. Sjezd se zabýval mimo jiné i možnostmi vydání českého překladu Eukleidových *Základů*. Za Jednotu se ho účastnili G. Blažek, P. Durdík, J. Majer, M. Pokorný a F. J. Studnička (viz [Ho], str. 34).

V roce 1871 se konala celá řada odborných i popularizačních přednášek, rozvíjela se i činnost speciálních komisí, především komise terminologické, komise pro změnu stanov a komise pro překlad Eukleidových *Základů*.

Na jaře roku 1871 byly změněny stanovy tak, aby bylo možno šířit vzdělanost prostřednictvím přednášek pro nejširší obecnost. Nové stanovy upravily také knihovní, pokladní a jednací řád, zavedly statut dopisujícího člena⁶², změnilo složení výboru⁶³, práva a povinnosti členů⁶⁴, pravomoc schůzí a valných hromad.⁶⁵ Na základě Houdkova návrhu byl zřízen *Fond pro vydávání a podporu spisů matematických a fyzikálních*, v jehož prospěch se v chemickém sále české polytechniky konaly veřejné přednášky. První přednášku *O některých základních myšlenkách moderního názoru světa* měl dne 20. února 1872 F. J. Studnička.⁶⁶

V roce 1872 se rozběhla spolupráce Jednoty s již existujícími spolky a společnostmi (např. s Maticí českou), pokračovala přednášková i publikační činnost. Jednota nejprve vydala přehlednou informaci o své činnosti nazvanou *Zpráva o činnosti Jednoty českých matematiků v Praze za první a druhý ročník, totiž od 14. října 1869 do 15. října 1871*, na kterou o rok později navázala *Zpráva o činnosti Jednoty českých matematiků v Praze za třetí ročník, totiž od 15. října 1871 do 7. července 1872*. Od roku 1873 až do roku 1875 Jednota vydávala tzv. *Věstník Jednoty českých matematiků*, který poskytoval informace o činnosti Jednoty.⁶⁷ K desátému výročí svého vzniku vydala první větší publikaci *Dějepis jednoty českých matematiků v Praze*

⁶¹ Podrobněji viz kapitola věnovaná překladům matematických spisů.

⁶² Dopisujícími členy byli jmenováni mimopražští profesori středních škol, z nichž se během času stávali příznivci Jednoty.

⁶³ Až do další změny stanov tvořilo výbor devět členů: předseda, jednatel, pokladník, účetní, dva knihovníci, správce časopisů, archivář a zapisovatel. Výbor rozhodoval o přijímání nových členů, přednáškách, týdenních schůzích a výdajích do výše 10 zl.

⁶⁴ Stanovy posílily možnosti vypůjčování literatury, přednášení, publikování, ale i postihy za neplacení příspěvků.

⁶⁵ Nejvyšším orgánem Jednoty byla valná hromada, která se scházela obvykle dvakrát ročně a schvalovala publikační činnost, výdaje větší než 10 zl., volila výbor, kontrolovala veškerou agendu, knihovnu apod.

⁶⁶ Podrobnější informace a stanovy tohoto fondu viz [Ho], str. 18.

⁶⁷ Podrobnosti o zprávách lze nalézt v kapitole věnované časopisům.

(více viz [Ho]). V tomto období zahájila spolupráci s italskými, francouzskými a ruskými vědeckými společnostmi.

Díky obětavé práci svého jednatele, který rozesílal desítky dopisů různým ústavům, zastupitelstvím, továrníkům, české šlechtě a duchovenstvu, získala Jednota nové příznivce a sponzory. Snad právě zlepšující se finanční bilance Jednoty, neobvyklý pracovní zájem a nasazení jejích členů přispěly k tomu, že se na počátku roku 1872 valná hromada rozhodla vydávat *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky*.⁶⁸

Jednota měla na konci roku 1872 téměř 400 členů, ve fondu na vydávání knih bylo 1751 zl. a úhrnné jmění činilo 4867 zl. Na organizaci aktivit Jednoty se nejvíce podílel výbor (tj. předseda, místopředseda, stálý tajemník, pokladník, jednatel, ředitel kanceláře, tři knihovníci, dva účetní, archivář, zapisovatel, pořadatel přednášek, později též zpravodaj, další dva až tři členové a sbor venkovských jednatelů).

Toto velmi šťastné a plodné období bylo ukončeno odchodem M. Neumanna z vedení Jednoty v červenci 1872 pro vážné onemocnění.⁶⁹

Vrcholné období Jednoty v letech 1873 až 1875

Po odstoupení M. Neumanna zvolila valná hromada dne 7. července 1872 novým předsedou Emila Weyra, pod jehož vedením došlo k dalšímu rozkvětu Jednoty. Stala se vědeckým spolkem evropského charakteru, prohloubila kontakty s italskými a francouzskými vědeckými společnostmi sídlícími v Miláně, Neapoli, Římě, Paříži a Bordeaux. Navázala kontakty se společnostmi v Anglii, Německu, Polsku, Chorvatsku atd.⁷⁰, což umožnilo vyměňovat další časopisy a knihy.

Díky zahraničním kontaktům Emila Weyra a Františka Josefa Studničky se od roku 1872 začaly pravidelně objevovat referáty o člancích uveřejněných v *Časopise pro pěstování matematiky a fyziky* v německy psaném referativním časopise *Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik* a ve francouzsky psaném časopise *Bulletin des sciences mathématiques (et astronomiques)*. Zahraniční matematici si začali více všimnout české vědy a čeští matematici začali publikovat v zahraničních časopisech.⁷¹

Během roku 1873 si Jednota vybuodovala silnou pozici na domácím vědeckém poli; stala se „vzorem“ pro ostatní odborné korporace. Konala odborné přednášky v Praze⁷² a řadu veřejných vzdělávacích přednášek mimo Prahu. Je zajímavé, že přednášek se pravidelně účastnilo velké množství členů Jednoty

⁶⁸ Podrobnosti o vzniku a vývoji časopisu lze nalézt v kapitole věnované časopisům.

⁶⁹ M. Neumann stál od roku 1868 v čele Spolku a od roku 1869 v čele Jednoty.

⁷⁰ Soupis vědeckých spolků a společností, s nimiž Jednota navázala kontakty, je v [Po], str. 24.

⁷¹ O prvních kontaktech českých matematiků se zahraničím viz M. Bečvářová: *Česko-francouzská spolupráce v matematice v 19. století*, v tisku, a M. Bečvářová: *Letters from Emil Weyr, with a letter from František Houdek a Letters from Eduard Weyr*, in A. Millán Gasca (ed.): *Correspondence of Luigi Cremona (1830–1903)*, v tisku.

⁷² Během roku 1873 se konalo 47 týdenních schůzí, na kterých zaznělo 49 přednášek.

i vysokoškolských studentů. Dne 19. února 1873 uspořádala v Měšťanské Besedě v Praze oslavu 400. výročí narození Mikuláše Koperníka.⁷³ Z oslav vznikla publikace *Mikuláš Koprník. Na oslavu 400leté památky jeho narození sepsal F. J. Studnička*, která vyšla jednak v *Časopise*⁷⁴ a jednak samostatně, doplněná pěti dřevoryty.⁷⁵

Jednota, která již vydávala *Časopis a Věstník*, se v roce 1873 rozhodla k dalšímu závaznému publikačnímu kroku – k vydávání středoškolských učebnic. Vstoupila tak na velmi plodné pole, které jí přineslo v pozdějším období slušný finanční zisk, neboť do značné míry ovládla český trh s učebnicemi. První středoškolskou učebnicí vydanou Jednotou byla *Deskriptivní geometrie v úlohách pro vyšší školy reálné* Č. Jarolímkou.⁷⁶

V roce 1874 se objevily první problémy, které musela Jednota překonat. S růstem počtu účastníků přednášek a s rozvojem knihovny se objevil nedostatek místností pro akce Jednoty. Citelně chyběl i sklad pro distribuci *Časopisu*. Ukázalo se také, že je málo příspěvků pro *Časopis*, a především chyběli autoři, kteří by chtěli psát elementární články pro studenty středních škol. Výbor Jednoty vyzval k řešení těchto problémů ve *Věstníku*. Dne 12. července 1874 valná hromada přijala nové stanovy⁷⁷ a rozhodla, že od roku 1875 začne vydávat nový časopis, *Archiv matematiky a fyziky* uveřejňující jen odborné práce z vyšší matematiky, fyziky a nové geometrie. Redaktorem časopisu byl jmenován Emil Weyr, který také nejvíce ovlivnil jeho tvář.

Jednota rozšířila svoji publikační činnost, neboť k tradičnímu *Časopisu* a *Věstníku* přibyla další Jarolímkova středoškolská učebnice⁷⁸ a byly publikovány překlady moderních matematických monografií.

V roce 1875 se Jednotě podařilo vyřešit i problém knihovny. Pronajala si místnosti v Poštovské ulici v domě „u Valšů“, za roční pronájem 200 zl. tak získala prostory pro knihovnu, čítárnu, sklad knih a jednopokojový byt pro knihovníka. K dalšímu rozvoji aktivit Jednoty došlo díky zavedení tzv. „jednatelů“, kteří rozšiřovali povědomí o Jednotě a jejích činnostech na venkově. Utěšeně se rozrůstala i publikační činnost. Jednota začala tisknout *Archiv*, vydala první díl Jarolímkovy učebnice *Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reá-*

⁷³ Během zimy se uskutečnily na 150 místech Čech, Moravy a Slezska, dále v Budapešti, Vídni a Lvově vzpomínkové večery, na kterých zazněly přednášky o Koperníkově životě a díle. Záštitu nad těmito akcemi převzala Jednota.

⁷⁴ ČPMF 2(1873), 1–56.

⁷⁵ Tiskem Dra Ed. Grégra, nákladem Jednoty českých matematiků, Praha, 1873, 56 stran.

⁷⁶ JČM, Praha, 1873, 98 stran. Poznamenejme, že poslední, třetí vydání této učebnice je z roku 1904.

⁷⁷ Vzhledem k narůstající agendě byl výbor posílen o stálého tajemníka a ředitele. Byly zrušeny měsíční schůze a jejich kompetenci převzaly týdenní schůze. Bylo též rozhodnuto, že valná hromada bude svolávána jen jednou ročně. Podrobnosti viz [Po], str. 29.

⁷⁸ *Geometrie pro 4. třídu škol reálných*, JČM, Praha, 1874, 96 stran. Poznamenejme, že poslední, třetí vydání této učebnice je z roku 1881.

lné⁷⁹, speciální studie J. Šolína *Počátkové arithmografie*⁸⁰ a E. Čubra *O měření země*⁸¹ a monografii F. J. Studničky *Základové nauky o číslech. Kniha I. O vlastnostech čísel prostých a jich upotřebení*⁸².

Rozvoj Jednoty se zastavil na podzim roku 1875, kdy byl Emil Weyr jmenován řádným profesorem matematiky na univerzitě ve Vídni a do Würzburgu odešel Č. Strouhal, další velmi aktivní člen Jednoty.⁸³

Krise Jednoty v letech 1875 až 1883

V době odchodu Emila Weyra do Vídně stála Jednota na svém vrcholu. Na návrh nového předsedy F. J. Studničky byla na valné hromadě dne 7. listopadu 1875 založena tzv. „Weyrova cena“, která měla být financována z nevyzvednutých honorářů, odkazů a darů. Jednota se zavázala, že na konci každého pětiletí vloží do tohoto fondu 20 dukátů a vypíše soutěž o nejlepší práci z moderní geometrie.

Činnost Jednoty pokračovala celkem dobře. Vydávala *Časopis*, *Věstník* i *Archiv*, jehož redakci převzali Eduard Weyr a August Seydler. V letech 1876 a 1877 vydala další středoškolské učebnice⁸⁴ a jeden překlad.⁸⁵

Na konci roku 1875 však začala činnost jednotlivých členů Jednoty pomalu ochabovat, nejprve klesal jejich zájem o přednášky, pak i o další aktivity. Na počátku roku 1876 bylo ukončeno vydávání *Věstníku*. Pak se objevil totální nedostatek článků pro *Časopis*, a proto F. J. Studnička navrhl, aby se začalo s vyplácením honorářů autorům.⁸⁶ Tento návrh sice přinesl nové přispěvatele, ale vedl k poklesu finančních prostředků; prohluboval se i vlivem rozsáhlé publikační činnosti a díky nájemnému za knihovnu.⁸⁷ Tíživou finanční situací se pokusil zlepšit ředitel Jednoty F. Houdek, který navrhl zvýšit jednorázový příspěvek zakládajících členů z 20 zl. na 50 zl. Domníval se, že většina zakládajících členů svůj příspěvek brzy doplatí; tato myšlenka se však neosvědčila.

Když na valné hromadě dne 3. dubna 1878 složili své funkce předseda F. J. Studnička a ředitel F. Houdek, nastal v Jednotě kritický stav. Krize byla asi nevyhnutelná, její zárodek lze hledat v příliš rychlém tempu rozvoje.

⁷⁹ JČM, Praha, 1875, 152 stran. Doplňme pro informaci, že její poslední, páté vydání je z roku 1905.

⁸⁰ JČM, Praha, 1875, 50 stran.

⁸¹ JČM, Praha, 1875, 50 stran.

⁸² JČM, Praha, 1875, 154 stran.

⁸³ Jednota se s odcházejícím Emilem Weyrem rozloučila velkolepou slavností dne 28. října 1875. Její popis viz [Po], str. 30–33.

⁸⁴ Jde o tři učebnice – Č. Jarolímeck: *Deskriptivní geometrie pro vyšší školy reálné*, díl II. a III., 1876, 1877, 166 a 112 stran (poslední, pátá vydání obou dílů jsou z roku 1905); F. Hromádka, A. Strnad: *Sbírka úloh z algebry pro vyšší třídy středních škol*, 1876, 198 stran (poslední, sedmé vydání je z roku 1906).

⁸⁵ Ch. A. A. Briot: *Mechanická theorie tepla*, 1876, 276 stran. Poznamenejme, že to byl na dlouhou dobu poslední překlad vydaný Jednotou, více viz [Po], str. 85–86.

⁸⁶ Jednota začala vyplácet 1 zl. za tzv. tiskovou stránku.

⁸⁷ Z 6000 zl., které měla Jednota v roce 1875, poklesly finance v roce 1877 na 1900 zl.

Jednota předstihla sama sebe, udělala více, než mohla snést a dlouhodobě udržet. Neobvykle rozsáhlá publikační činnost vedla k řadě potíží. Finanční zdroje na tisk a distribuci spisů nebyly pravidelné (až na příspěvky od činných členů), Houdkovo obdivuhodné snažení přinášelo finanční podporu jen ve formě jednorázových darů. A ty byly chybně používány, jako by šlo o stálé důchody, a ne o základní kapitál, z něhož by se braly jen úroky, jak to F. Houdek mnohokrát požadoval. Druhým závažným problémem byl nárůst skladu knih vydávaných Jednotou. S tím rostla i práce ryze obchodního charakteru, kterou bezplatně vykonával ředitel F. Houdek. Ten měl v té době mnoho jiné soukromé práce.⁸⁸ Podobné problémy byly i se správou knihovny; výměna knih a časopisů sice obohacovala fondy, ale vyžadovala pečlivé vedení, katalogizaci a kontrolu přicházejících časopisů, vypůjčovaných knih apod. Knihovna byla navíc v drahých a nevyhovujících prostorách.

Nově zvolený předseda M. Pokorný a ředitel A. Seydler ukončili finanční úpadek Jednoty tím, že zastavili vydávání prodělečného *Archivu*. Zjednání další nápravy bylo obtížné; A. Seydler byl příliš zaměstnán svou vědeckou i pedagogickou prací a nemohl se plně věnovat bezplatné práci v Jednotě. Proto se již dne 11. července 1878 své funkce vzdal. Na jeho místo byl zvolen středoškolský profesor J. Sobička, kterému se během pěti let podařilo situaci Jednoty konsolidovat. Jeho zásluhou byla nejprve uspořádána vnitřní správa, pak upraven sklad, distribuce publikací a knihovna.⁸⁹ Úprava finanční situace Jednoty však byla pomalejší. Finanční hotovost neustále klesala, svého minima dosáhla v roce 1882 (1052 zl). V tomto roce však Jednota získala od ministerstva kultu a osvěty finanční podporu na vydávání *Časopisu* a její knihovně bezplatně nabídl prostory nově zřízená filozofická fakulta české univerzity v Praze.⁹⁰ Finanční problémy byly asi hlavní příčinou, proč Jednota na konci sedmdesátých a počátku osmdesátých let vydávala pravidelně jen *Časopis* a zastavila tisk učebnic. Vydala jen dvě menší příležitostné publikace.⁹¹ Po zlepšení finanční situace v roce 1883 vydala vlastním nákladem monografii F. Machovce.⁹²

Přestože bylo po celé toto období pořádáno méně schůzí i přednášek, zorganizovala Jednota v roce 1877 velkou slavnost věnovanou stému výročí narození C. F. Gaussa. V letech 1880 a 1882 se podílela na organizaci *Prvního a Druhého sjezdu českých přírodopýtců a lékařů*.⁹³

⁸⁸ Krátce předtím byl jmenován řádným středoškolským profesorem a navíc se stal ředitelem továrny na výrobu fyzikálních přístrojů, kterou vedl společně s J. Hervertem.

⁸⁹ Knihovna v roce 1879 přesídlila do Spálené ulice č. 51 a roku 1881 do Vladislavovy ulice č. 7. J. Sobička se zasloužil o zdárný průběh stěhování.

⁹⁰ Knihovna se přestěhovala do místnosti matematického semináře.

⁹¹ V. Šimerka: *Síla přesvědčení*, Praha, 1881, 40 stran, a M. Pokorný: *Stručný nástin české práce v matematice, fyzice a astronomii*, Praha, 1882, 23 stran.

⁹² F. Machovec: *Zobrazování tečen a středů křivostí křivek na základě nové metody*, Praha, 1883, 140 stran.

⁹³ Podrobný popis slavností viz [Po], str. 39–40.

Obnova činnosti Jednoty v letech 1884 až 1895

Na valné hromadě Jednoty dne 3. dubna 1884 byl předsedou opět potvrzen M. Pokorný. Do funkce ředitele byl zvolen V. Řehořovský, který v ní setrval 13 let. Během jeho působení se výrazně zlepšila finanční situace.⁹⁴ Uspořádal sklad a distribuci knih, na jeho popud byla katalogizována knihovna⁹⁵, setřídil a reorganizoval veškerou agendu Jednoty.

Až do roku 1888 Jednota bojovala s klesajícím počtem členů z řad studentstva. Proto byly na valné hromadě dne 26. listopadu 1888 změněny stanovy, které se od roku 1874 neměnily. Nejprve byli aktivní členové Jednoty rozděleni na *skutečné* s příspěvkem 5 zl. ročně a na *činné* s příspěvkem 2 zl. ročně. Zároveň bylo stanoveno, že činným členem může být pouze posluchač střední nebo vysoké školy, asistent a kandidát profesury. Snížení členského příspěvku studentů z 5 zl. ročně na 2 zl. přispělo ke zvýšení zájmu o aktivity Jednoty a vedlo k zastavení poklesu členské základny. Současně bylo schváleno, že zájemci o statut zakládajícího člena musí složit 50 zl. Další změny stanov byly přijaty na valné hromadě dne 13. prosince 1890; tehdy byla omezena práva týdenních schůzí a snížen poplatek skutečných členů z 5 zl. na 4 zl.⁹⁶

V osmdesátých letech se konalo poměrně málo přednášek a týdenních schůzí; zájem o ně byl dosti malý. V devadesátých letech se stav zlepšil, neboť do Jednoty přišla nová vlna talentovaných mladých sil, které byly vychovány již na českých školách. Přesto však nebylo dosaženo stavu, který byl v Jednotě za Emila Weyra. Jednou z příčin mohla být existence zajímavých přednášek na české univerzitě, založení České akademie věd, rozvoj činnosti Královské české Společnosti nauk a dalších spolků. Jednota již nebyla jediným místem, kde se rozvíjela česká matematika, kde bylo možno přednášet, publikovat apod. Snad proto v ní aktivně přednášeli především studenti a začínající matematici.

Zlepšení finanční situace umožnilo obnovit publikační aktivity. Jednota se po předchozích zkušenostech soustředila jen na ty publikace, které přinášely prosperitu a zisk a na něž stačily síly jejích členů a finance. Po dlouhých úvahách byly celkem správně zvoleny středoškolské a vysokoškolské učebnice a *Časopis*.

Nejprve pokračovalo úspěšné vydávání starších Jarolímkových, Hromádkových a Strnadových učebnic. Pak Jednota přikročila i k vydávání nových středoškolských učebnic.⁹⁷

⁹⁴ Podařilo se mu navýšit prostředky z něco málo přes tisíc zlatých na více než 10 000 zl.

⁹⁵ Na nákup knih bylo během jeho vedení vydáno skoro 5 000 zl.

⁹⁶ Přesné znění stanov viz [Po], str. 40–41.

⁹⁷ Jednota vydala tyto matematické učebnice: V. Jelínek: *Počtení úkoly tělesoměrné ku cvičení žáků vyšších tříd středních škol*, Praha, 1884, 401 stran (druhé vydání, Praha, 1893); E. Taftl: *Algebra pro vyšší třídy středních škol*, 3. vydání, Praha, 1887, 334 stran (první dvě vydání byla vytištěna bez příspěví Jednoty, poslední, čtvrté vydání zaplatila Jednota v roce 1892); V. Jarolínek: *Nauka o tvarech měřických pro prvou třídu škol reálných*, Praha, 1890, 45 stran (poslední, páté vydání je z roku 1904); V. Jarolínek: *Geometrie pro nižší třídy škol reálných*, Praha, 1892, 188 stran (poslední, páté vydání je z roku 1905); V. Jarolínek: *Geometrie pro 2. a 3. třídu škol reálných. Planimetrie*, Praha, 1891, 96 stran. V tomto období

V roce 1885 vydala malou učebnici M. Pokorného *Důchod invalidní*⁹⁸ přesahující rámec výuky matematiky na středních školách, v roce 1892 vysokoškolskou učebnici F. J. Studničky *Výklady o funkcích monoperiodických ...*⁹⁹ a o dva roky později jeho elementární knížku *O kvaternionech*¹⁰⁰.

Velmi rychle se díky novým nákupům, výměně časopisů i knih a především darům¹⁰¹ rozrůstala knihovna; proto se Jednota rozhodla vydat její katalog.¹⁰² Knižní fond se tak stal známějším a přehlednějším i pro mimopražské členy. O uspořádání a chod knihovny v osmdesátých letech pečoval A. Seydler, po jeho smrti převzal tuto starost Č. Strouhal. Na konci osmdesátých let se ukázalo, že prostory, které Jednota získala pro knihovnu od filozofické fakulty, jsou již nedostatečné; proto byla pronajata další místnost v Klementinu. Jednota do ní uložila část knih a sklad učebnic. Ve správním roce 1893/94 sklad přestěhovala do Betlémské ulice a o rok později do větších prostor v ulici Na Struze. Knihovna zabrala veškeré získané místo v Klementinu.

Kromě výše zmíněných odborných a publikačních aktivit uspořádala Jednota několik slavnostních akcí většího rozměru. Dne 11. listopadu 1886 zorganizovala v matematickém semináři filozofické fakulty slavnostní instalaci opravené Vydrovy busty.¹⁰³ Dne 14. prosince 1886 se v Měšťanské Besedě konal slavnostní večer věnovaný životu a dílu profesora J. F. Kulika, který byl velkým příznivcem *Spolku*. Dne 24. března 1887 proběhla velkolepá oslava 25. výročí založení Jednoty; slavnostní schůze se konala na Staroměstské radnici, večerní banket v Měšťanské Besedě.¹⁰⁴ Dne 1. listopadu 1889 odhalila Jednota v Praskačce u Hradce Králové pomník pátera V. Šimerky, dlouholetého příznivce Jednoty, který jí v závěti věnoval svoji odbornou knihovnu.¹⁰⁵ V červnu roku 1890 uspořádala Jednota čestný večer pro Eduarda Weyra, který odmítl místo ve Vídni, a slavnostní rozloučení s J. Sobičkou, který naopak odcházel na ministerstvo do Vídně. Dne 7. prosince 1892 oslavila Jednota 30 let pedagogické činnosti svého protektora F. J. Studničky; slavnostního večera v Měšťanské Besedě se účastnili četní zástupci pražských i venkovských spolků a institucí.

Jednota se také zapojila do kulturních, národních a společenských akcí, výstav atd. Aktivní účast přijala např. v roce 1891 na *Jubilejní zemské výstavě*, kde vystavovala v několika odděleních. Veřejnosti ukázala české

Jednota vydala jedinou učebnici fyziky, a to F. Reiss, J. A. Theurer: *Fyzika pro vyšší třídy středních škol*, Praha, 1894 (v úpravě pro gymnázia 330 stran, pro reálky 301 stran; poslední, páté vydání je z roku 1905).

⁹⁸ Praha, 1885, 65 stran.

⁹⁹ Praha, 1892, 179 stran.

¹⁰⁰ Praha, 1894, 98 stran.

¹⁰¹ Jednotě odkázali své odborné knihovny L. Kraus, V. Šimerka a Em. Weyr. Mnoho svých publikací Jednotě věnovali např. F. J. Studnička a Č. Strouhal.

¹⁰² J. A. Theurer, J. Kropáček, F. Bayer, B. Maška: *Katalog knihovny Jednoty českých matematiků*, JČM, Praha, 1888, 94 stran.

¹⁰³ Oprava byla provedena na náklady Jednoty a F. J. Studničky. Busta je nyní umístěna v budově MFF UK, Ke Karlovu 3, Praha 2.

¹⁰⁴ Stručná historie Jednoty a popis slavnosti viz V. Řehořovský, A. Seydler: *Na paměti 25letého trvání Jednoty českých matematiků*, JČM, Praha, 1887, 39 stran.

¹⁰⁵ O slavnostním odhalení viz [Po], str. 45.

matematické spisy vydané v letech 1870 až 1890, nejnovější středoškolské učebnice a matematické knihy z let 1791 až 1891 z tzv. „Koprnickovy sbírky“. Na *Národopisné výstavě* v roce 1895 předložila různé knihy a vystavila větší množství panelů, které informovaly o její činnosti a poslání.¹⁰⁶

Doba rozkvětu Jednoty v letech 1896 až 1908

Dne 7. prosince 1896 odstoupil na valné schůzi z funkce ředitele Jednoty V. Řehořovský, jehož zásluhou se v minulých letech Jednota opět proměnila v silnou a dobře zajištěnou odbornou společnost.¹⁰⁷ Na základě zkušeností z třináctiletého vedení agendy V. Řehořovský zdůraznil, že pro dobrý chod Jednoty je třeba mít fungující kancelář vedenou placenou silou. Byl si totiž vědom, že čas mladického sebezapření a sebeobětování pro věci veřejné není vzhledem k nárůstu práce a změně atmosféry ve společnosti již možný. Na jeden rok převzal vedení kanceláře J. Pour, v roce 1898 byl vystřídán J. Čečkou, který spravoval kancelář až do roku 1904. Pod jeho vedením a za pomoci V. Řehořovského se rozrůstala agenda, odborná, přednášková i publikační činnost. Jednota získala výbornou organizaci a možnost dalšího poklidného rozvoje.¹⁰⁸ V devadesátých letech pracoval úřad Jednoty dvakrát týdně, od roku 1903 denně. V roce 1904 byl novým ředitelem zvolen S. Petíra, který kancelář rozšířil o placeného administrátora a sluhu.

Další závažné změny nastaly na počátku 20. století. Dne 5. prosince 1900 byl za zemřelého M. Pokorného zvolen novým předsedou Jednoty Č. Strouhal, který do té doby vedl knihovnu. Téhož roku odešel z výboru Jednoty V. Řehořovský, neboť byl od školního roku 1900/01 jmenován řádným profesorem české brněnské techniky. Jeho odchod do Brna však neznamenal pro Jednotu útlum činnosti. Naopak, kolem V. Řehořovského se seskupili moravští matematici a fyzici (F. Nachtikal, V. Novák, K. Petr, B. Procházka, J. Sobotka, K. Zahradník aj.), kteří pořádali přednáškové schůze¹⁰⁹, budovali svou knihovnu a čítárnu časopisů. Tak byl položen základ budoucí první pobočky Jednoty – pobočky Brno.¹¹⁰

V červenci roku 1902 věnoval F. J. Studnička 500 K na zřízení tzv. „Studničkova fondu“; z jeho úroků se měla každý rok v den jeho narození udílet cena nejlepším řešitelům úloh z *Časopisu*. V říjnu přidal 100 K a ještě slíbil další částku. K tomu však již nedošlo, neboť dne 21. února 1903 zemřel. Jednota tak ztratila svého dlouholetého protektora a velkého příznivce, který stál u všech jejích významných aktivit. Dne 27. června 1903 uvedla Jednota v život na Studničkovu počest a na jeho přání „Studničkův fond“, do kterého vložila 1000 K.¹¹¹ Další smutná událost potkala Jednotu dne 22. července 1903,

¹⁰⁶ Stručný popis účasti na výstavách viz [Po], str. 45–46.

¹⁰⁷ Při jeho odchodu měla Jednota na hotovosti 7100 zl., tzv. výdajné jmění a Weyrův fond činily přes 3000 zl.; k tomu vlastnila bohatý sklad učebnic, o které byl značný zájem.

¹⁰⁸ Rozrostla se však kancelář, neboť byli přijati 2 manipulanti, 2 účetní a pokladník.

¹⁰⁹ V letech 1901 až 1911 pořádala brněnská skupina 55 přednáškových schůzí.

¹¹⁰ O prvních aktivitách brněnské skupiny viz [Po], str. 56–57, o vzniku a vývoji brněnské pobočky viz [Ko], str. 18–21.

¹¹¹ Stanovy fondu viz [Po], str. 63–64.

kdy náhle zemřel Ed. Weyr, její dlouholetý stálý tajemník. Jednota uctila jeho památku postavením pomníku na Olšanských hřbitovech.¹¹² Odchod „zakladatelské generace“ byl dovršen v roce 1908, kdy zemřel A. Pánek a v Jednotě došlo ke generačnímu střídání.

V devadesátých letech Jednota zvýšila svoji publikační činnost. Až do roku 1908 tiskla podle nových osnov upravená vydání učebnic již zavedených autorů jako byli Č. Jarolímek, A. Strnad, F. Hromádka aj. Noví autoři učebnic byli přibíráni jen pozvolna. Přesto Jednota vydala do roku 1908 šest nových učebnic matematiky¹¹³ a dvě nové učebnice fyziky od K. Brože.¹¹⁴

V roce 1895 byl na valné hromadě podán návrh, aby Jednota začala vydávat i vědecké knihy. V. Řehořovský na základě předchozích zkušeností usiloval, aby tato aktivita nebyla nahodilá a příliš rozsáhlá a nevedla Jednotu k finančnímu krachu. Chtěl, aby byla založena na pevných a dobře promyšlených základech, jak vzhledem k financím, tak vzhledem k požadavkům čtenářů a schopnostem autorů. Teprve dne 20. května 1897 V. Řehořovský po dlouhých úvahách a propočtech navrhl, aby byly vydávány monografie z matematiky, fyziky a příbuzných oborů respektující dosavadní stav domácí literatury. Jednotlivé svazky měly tvořit ucelenou edici. Návrh byl výborem Jednoty přijat, nově koncipovaná řada dostala jméno *Sborník Jednoty českých matematiků v Praze*, které vymyslel B. Kučera.¹¹⁵ Od roku 1898 do roku 1908 bylo vydáno šest svazků matematických a pět svazků fyzikálních; autory byli nejlepší tehdejší čeští matematici a fyzici (např. F. J. Studnička, Ed. Weyr, Č. Strouhal, B. Kučera).¹¹⁶ Obsah knih pokrýval nejdůležitější partie vysokoškolské výuky matematiky a fyziky.

Na počátku 20. století se finanční situace Jednoty zlepšila natolik, že mohla vydávat i příležitostné tisky. Od roku 1901 do roku 1908 vyšel jejím nákladem jeden překlad¹¹⁷, kritická reakce Ed. Weyra na recenzi jeho učebnice

¹¹² Podrobnosti viz [Po], str. 65–67, a [Bj].

¹¹³ A. Adámek: *Měřičtví pro školy mistrovské, odborné a řemeslnické*, Praha, 1897, 119 stran (druhé vydání je z roku 1909); H. Soldát, E. Taftl: *Algebra pro vyšší třídy středních škol českých*, Praha, 1900 (varianta pro gymnázia měla 250 stran a její poslední, sedmé vydání je z roku 1908, varianta pro reálky měla 272 stran a její poslední, sedmé vydání je z roku 1907); J. Sommer, V. Hübner: *Maturitní otázky z matematiky*, Praha, 1905, 141 stran (druhé vydání je z roku 1907); J. Hošek: *Algebra pro školy mistrovské*, Praha, 1906, 94 stran; E. Lederer: *Měřičtví a průmětnictví pro pokračovací školy průmyslové*, Praha, 1907, 64 stran; M. Valouch: *Tabulky logaritmické, čtenými matematickými a fyzikálními doplněné*, Praha, 1904, 150 stran.

¹¹⁴ O středoškolských učebnicích viz [Po], str. 89–91.

¹¹⁵ Řád pro vydávání *Sborníku* byl vypracován na podzim 1897 a schválen v březnu 1898. Jeho znění viz [Po], str. 75–76.

¹¹⁶ Seznam vydaných sborníků viz [Po], str. 88–91.

¹¹⁷ *Eukleidovy Základy (Elementa)*, přeložil F. Servít, JČM, Praha, 1907, 314 stran. Více viz kapitola věnovaná překladům.

diferenciálního počtu¹¹⁸, index prvních třiceti ročníků *Časopisu*¹¹⁹ a dva oslavné články věnované životu a dílu F. J. Studničky a Ed. Weyra¹²⁰.

Od konce devadesátých let se znovu rozproudila přednášková a diskusní činnost v Jednotě. V Praze přednášeli většinou její mladší členové nebo talentovaní vysokoškolští studenti, kteří tak prezentovali své první odborné výsledky. Aktivnější byla brněnská skupina, na jejíž akce jezdili i hosté z Prahy. To souviselo s tím, že v Brně nebyl žádný jiný podobný spolek, v němž by se mohli matematici a fyzici pravidelně scházet.

Rozšiřovala se také knihovna, která byla z iniciativy Č. Strouhala na podzim roku 1908 přestěhována do místností nově vybudovaného fyzikálního ústavu české univerzity, kde našla tři prostorné místnosti opatřené vhodným nábytkem.¹²¹ Díky darům vzrůstal i fond brněnské skupiny, o jehož vznik se zasloužil V. Řehořovský, který v roce 1901 přesvědčil pražský výbor, aby duplikáty převedl do Brna. O rozvoji knihovny v devadesátých letech 19. století si můžeme udělat představu z tehdejšího katalogu.¹²²

I v tomto období pořádala Jednota slavnostní akce. Dne 6. prosince 1896 oslavila ve spolupráci s *Jednotou filosofickou* 300. výročí narození francouzského matematika a filozofa R. Descarta; za značného zájmu české odborné veřejnosti se konaly přednášky J. Durdíka a F. J. Studničky.¹²³ Dne 22. června 1897, v den výročí úmrtí A. Seydlera, uspořádala Jednota výstavu jeho prací doplněnou přednáškami V. Nováka a F. Nušla, kteří na svého bývalého učitele vzpomínali. V roce 1900 Jednota poděkovala na slavnostní večeři V. Řehořovskému za jeho mnohaletou práci ve výboru. V roce 1903, resp. 1908 se Jednota rozloučila s F. J. Studničkou a Ed. Weyrem, resp. A. Pánkem.

Jednota se v té době také aktivně podílela na některých výstavách, kulturních a společenských akcích. V roce 1898 prezentovala své učebnice na výstavě českých architektů a inženýrů, o rok později se zapojila do oslav padesátého výročí založení českého akademického spolku. V letech 1901 i 1908 přispěla ke zdárným průběhům III. a IV. sjezdu českých přírodopýtců a lékařů. Učebnice a spisy vystavovala také na hospodářské a živnostenské výstavě v Třebíči (1903), v následujícím roce na výstavě v Hořicích a všestudentské výstavě učebnic v Praze.

¹¹⁸ Ed. Weyr: *Odpověď k vědecké úvaze kritické pana dra. J. V. Peřidera nadepsané: pana dvorního rady prof. Ed. Weyra Počet diferencialný a vydané nákladem spisovatelovým v Praze 1902*, JČM, Praha, 1902, 20 stran. O učebnici, její recenzi a následných sporech viz [Bj].

¹¹⁹ A. Pánek: *Index Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky za ročník I.-XXX.*, JČM, Praha, 1901, 89 stran.

¹²⁰ Úplná citace prací viz [Po], str. 90.

¹²¹ Jednota tak získala prostornou knihovnu, čítárnu a půjčovnu.

¹²² B. Kučera, F. Nachtikal: *Katalog knihovny Jednoty*, JČM, Praha, 1898, 81 stran.

¹²³ Popis slavnosti a Studničkovu přednášku (česky a francouzsky) vydala Jednota. Viz F. J. Studnička, M. Pokorný: *Slavnost pořádaná na paměť třístaletých narozenin Renée Descartesa v Praze dne 6. prosince 1896*, Praha, 1896, 30 stran.

Jednota v letech 1909 až 1918

Po roce 1908 nastal v Jednotě čilý ruch díky nástupu mladé generace. Do přednáškové, publikační a organizační činnosti se postupně zapojili K. Petr, J. Sobotka, B. Hostinský, K. Rychlík, F. Nušl, B. Kučera, V. Posejpal, A. Žáček, F. Kolářek, F. Záviška, B. Bydžovský a L. Červenka. Přibývaly přednášky a diskuse středoškolských učitelů matematiky a fyziky o metodice i o obecných školských otázkách.

Na konci roku 1911 vystoupili brněnští členové Jednoty s požadavkem, aby jejich středisko bylo vybudováno na lepších základech. V průběhu roku 1912 proběhly četné diskuse, které vyvrcholily změnou stanov. Ta umožnila zřizování poboček ve městech, kde sídlily vysoké školy. Dne 23. ledna 1913 schválilo moravské místodržitelství nové stanovy a dne 10. března 1913 se konala ustavující schůze brněnské pobočky, která se stala první mimopražskou pobočkou Jednoty. Jejím předsedou byl zvolen K. Zahradník, místopředsedou V. Novák a jednatelem F. Nachtikal. Po Zahradníkově smrti v roce 1916 převzal ředitelskou funkci V. Novák.¹²⁴

Nejdůležitější aktivitou Jednoty v období před první světovou válkou bylo vydávání učebnic. Jednota reagovala na silné evropské hnutí, které usilovalo o reformu vyučování matematice a přírodovědným předmětům. O těchto problémech se diskutovalo na sjezdech německých matematiků (Merano 1905, Stuttgart 1906) a na mezinárodních kongresech matematiků (Heidelberg 1904, Řím 1908). Zde byl nastartován trend směřující k rozvíjení prostorové představivosti, k zavedení funkčního přístupu, rozvoji výuky diferenciálního a integrálního počtu, omezení abstraktního učiva, posílení úloh z běžného života a mezipředmětových vztahů. Za českou stranu se těchto aktivit účastnili L. Červenka a B. Bydžovský. V letech 1908 až 1909 proběhla v Rakousku-Uhersku tzv. Marchetova reforma středních škol, která přinesla změnu osnov středoškolského studia a usilovala výuku více přiblížit praktickým potřebám. Nové osnovy pro všechny typy středních škol byly zavedeny od školního roku 1909/10. Tato úprava vyvolala velký tlak na sepsání nových učebnic. Ucelený plán se zrodil právě v Jednotě, která se nespokojila s náhodným výběrem a vydáváním učebnic, ale rozhodla se vydat ucelený soubor učebnic matematiky, deskriptivní geometrie, fyziky a chemie pro všechny typy středních škol. Její finanční situace již dovolovala realizaci tohoto plánu. Jednota počítala s tím, že bude ovlivňovat rozvoj výuky matematiky na středních školách a výchovu nové generace. Počítala též s podporou kvalitních středoškolských učitelů a s jejich účastí na projektu. V neposlední řadě si uvědomila, že vydávání středoškolských učebnic přinese v budoucnu i značný zisk. Organizačních prací se ujal ředitel Jednoty S. Petíra. Na návrh K. Petra a B. Kučery byly sestaveny dvě komise pro matematiku a fyziku; sešly se poprvé dne 26. dubna 1909, aby vybraly vhodné autory učebnic. Tvorba učebnic aritmetiky pro nižší třídy byla svěřena L. Červenkovi, pro vyšší třídy B. Bydžovskému; sepsáním učebnic geometrie pro nižší třídy byl pověřen M. Valouch a pro vyšší třídy J. Vojtěch; deskriptivní geometrie byla

¹²⁴ O činnosti brněnské pobočky viz [Ko].

přidělena dvojici J. Pithardt a L. Seifert. Fyziku si rozdělili S. Petíra, který přepracoval Brožovu učebnici pro nižší třídy, a J. Jeništa, B. Mašek a F. Nachtikal, kteří sepsali nové učebnice pro vyšší třídy. F. Mašek a V. Nejdla napsali učebnice chemie a mineralogie.¹²⁵ V průběhu jara roku 1909 bylo rozhodnuto, že každá učebnice bude ještě před vydáním podrobena přísnému recenznímu řízení a byly stanoveny základní požadavky, které musely učebnice splňovat. Jednota požadovala kvalitní texty doplněné dostatkem příkladů, použití jednotné terminologie, stejné značení veličin, stejný způsob popisu obrázků apod. Učebnice, které Jednota vydala v letech 1911 až 1914, byly opravdu kvalitní, rychle se rozšířily na středních školách a získaly značnou oblibu; s úpravami byly používány dalších 40 let.

Jednota nadále vydávala *Časopis* a vysokoškolské učebnice v edici *Sborník*¹²⁶. Kromě toho vytiskla mimo tuto edici vysokoškolské učebnice J. Sobotky, K. Petra a B. Kučery¹²⁷ a tabulky od K. Osovského.¹²⁸

Nová publikační aktivita byla zahájena za nejistých hospodářských a válečných poměrů v roce 1914. Na pátém sjezdu českých přírodopytčů a lékařů konaném na jaře tohoto roku bylo doporučeno, aby Jednota založila novou edici, do níž by přijímala nové vědecké práce, které by měly větší rozsah a nehodily se do *Časopisu*. Díky úžasnému organizačnímu talentu ředitele S. Petíry vše proběhlo hladce a Jednota založila edici *Knihovna spisů matematických a fyzikálních*. Po Petírově odchodu na frontu v roce 1915 převzal starost o novou edici M. Valouch. V letech 1915 až 1918 vyšly v této edici 4 svazky, jejich autory byli B. Hostinský, J. Vojtěch a V. Novák.¹²⁹

Díky darům a nákupům se rozrostla i knihovna, která se v době před první světovou válkou stala nejdůležitější a největší matematicko-fyzikální knihovnou v Čechách. V roce 1909 měla podle nového katalogu přes 6000 svazků.¹³⁰ Jednota se i nadále účastnila různých společenských a kulturních akcí; např. v roce 1911 vystavovala středoškolské učebnice na velké výstavě v Tiflisu na Kavkaze (dnes Tbilisi).

Dne 10. listopadu 1912 uspořádala Jednota u příležitosti 50. výročí svého vzniku velkou oslavu. Zúčastnila se jí řada zástupců českého politického, kulturního i vědeckého života.¹³¹ Němečtí matematici žijící v Čechách, kteří se v šedesátých letech 19. století účastnili činnosti *Spolku*, nejevili o Jednotu a její oslavy zájem v důsledku existence národnostních sporů. V době oslav

¹²⁵ Neúplný seznam učebnic viz [Po], str. 91–93.

¹²⁶ Od roku 1903 do roku 1918 vydala v této edici 7 svazků.

¹²⁷ J. Sobotka: *Diferenciální geometrie I., II.*, Praha, 1909, 1910; B. Kučera: *Základové praktické fyziky I., II.*, Praha, 1909, 1912; K. Petr: *Diferenciální rovnice*, Praha, 1911.

¹²⁸ K. Osovský: *Čtyřmístné tabulky logaritmicko-trigonometrické*, JČM, Praha, 1909, 28 stran.

¹²⁹ Více viz [Vs].

¹³⁰ J. Kaván: *Katalog knihovny Jednoty českých matematiků*, JČM, Praha, 1909, XVI + 210 stran.

¹³¹ Seznam hostů, znění některých blahopřejných dopisů, telegramů, blahopřání a projevů viz [Po], popis oslavy viz *Půlstoleté jubileum Jednoty českých matematiků a fyziků v Praze*, JČM, Praha, 1913.

měla Jednota více než 1000 členů, v uplynulých padesáti letech vydala přes 240 spisů. Na oslavách bylo vyhlášeno založení tzv. *Vaňausova fondu*; byl zřízen na podporu vědeckého bádání z odkazu, který Jednotě anonymně v roce 1909 věnoval zakladatel spolku J. R. Vaňaus.¹³²

Slibný rozjezd Jednoty z počátku 20. století na čas přibrzdila první světová válka; po jejím ukončení se Jednota rozvíjela již ve zcela jiných podmínkách.¹³³

Závěrem je možno uvést, že Jednota výrazně ovlivňovala aktivity české matematické komunity od vydávání učebnic a monografií až po přednáškovou, osvětovou a popularizační činnost. Její členové z řad vysokoškolských profesorů a školních inspektorů měli často rozhodující slovo při obsazování asistentických míst na vysokých školách, při konkurzech na místa řádných středoškolských a vysokoškolských profesorů, při jmenování suplujících a mimořádných profesorů, při habilitačních řízeních apod. Začátkem 20. století bylo v Jednotě rozhodnuto, kdo sepíše základní sérii středoškolských učebnic. Při všech těchto rozhodnutích hrála roli do značné míry angažovanost v Jednotě.

Lidé, kteří stáli mimo Jednotu nebo s jejím vedením dobře nevycházeli, měli často ztížené publikační možnosti i kariérní růst.¹³⁴

Královská česká Společnost nauk

Královská česká Společnost nauk vznikla jako *Učená společnost* kolem roku 1770 v Praze. Nejprve to byl úzký kroužek vědců; ke konci 18. století získal oficiální uznání a nevelkou státní finanční podporu. Věnoval se zejména přírodovědnému výzkumu Čech, který však nebyl ještě ani na počátku 19. století prováděn systematicky pro nedostatek finančních prostředků. Společnost sdružovala od počátku své existence přední české přírodovědce. Na počátku 19. století zahájila vydávání německy psaných Zpráv ze zasedání (*Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*), jež jsou našim nejstarším vědeckým periodikem. Ve čtyřicátých letech 19. století došlo k vytvoření dvou tříd Společnosti – třídy matematicko-přírodovědné a filozoficko-historické. V té době byla matematická témata přednášena na pravidelných schůzích Společnosti jen zřídka.¹³⁵ Velkým přínosem pro rozvoj přírodních věd bylo publikování prací přednesených na zasedáních v *Abhandlungen der königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften*. Tak byl položen základ pozdější rozsáhlé publikační činnosti.¹³⁶

V sedmdesátých letech 19. století se stali řádnými členy Společnosti František Josef Studnička a Emil Weyr, kteří se do její činnosti aktivně zapojili.

¹³² J. R. Vaňaus daroval Jednotě své životní úspory 5000 K. Více o fondu viz [Be2], [Vs] a [Po].

¹³³ O činnosti Jednoty po roce 1918 viz [Vs].

¹³⁴ Týkalo se to např. M. Lercha, J. S. Vaněčka, M. N. Vaněčka, J. Smolika, J. V. Pexidera.

¹³⁵ Matematice se věnovali např. B. Bolzano a Ch. Doppler, později J. F. Kulik a W. Matzka.

¹³⁶ Více o dějinách *Královské české Společnosti nauk* viz [Ka].

Později k nim přibyli Gabriel Blažek, Eduard Weyr, František Tilšer, Augustin Pánek, Karel Zahradník, Karel Pelz aj. Matematici poměrně pravidelně přednášeli na zasedáních matematicko-přírodovědné třídy, jejich práce vycházely v publikacích Společnosti. Kromě toho předkládali práce některých českých i zahraničních matematiků, pokud členy Společnosti nebyli. Usilovali o rozšíření knihovny Společnosti, nakupovali pro ni zahraniční knihy a zajišťovali výměnu matematických časopisů a spisů s jinými vědeckými společnostmi. Např. na základě Studničkova a Weyrova doporučení byla objednávána nová díla, byly navazovány kontakty s českými i zahraničními společnostmi.

Matematici byli velmi aktivními členy Společnosti, podávali návrhy na přijetí nových členů (řádných, mimořádných i přespolečných). V době finančních problémů předkládali návrhy, které se týkaly nakladatelské činnosti a umožnily vydávat spisy efektivněji. Od poloviny sedmdesátých let 19. století hodnotili matematické práce mladších kolegů a rozhodovali o jejich přijetí či nepřijetí k tisku. Navrhovali a podporovali udílení stipendií pro mladé české vědce. Aktivně se účastnili při správě majetku a financí Společnosti. Např. od konce sedmdesátých let 19. století F. J. Studnička prováděl každoročně revizi účtů pokladny spravovanou W. Matzkou. V únoru 1884 se Matzkův zrak zhoršil natolik, že již nebyl schopen funkci pokladníka vykonávat. Dne 6. února 1884 byl F. J. Studnička zvolen za prozatímního pokladníka a dne 5. března převzal odpovědnost za pokladnu a veškeré účty společnosti. Tuto bezplatnou a velmi náročnou funkci vykonával až do smrti, tedy téměř dvacet let.

Česká akademie

Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění byla založena na jaře roku 1890 zásluhou velkorysé finanční podpory a organizační práce Josefa Hlávky (1831–1908). Jejím hlavním cílem byla všestranná podpora vědecké práce v našich zemích. Měla být centrem tvůrčího vědeckého výzkumu, střediskem diskusí a publikačních aktivit. Skládala se ze čtyř tříd. První třída zahrnovala filozofii, právo a historii, třetí třída byla vyhrazena pouze filologii a čtvrtá umění. Druhá třída se skládala ze tří sekcí: matematicko-fyzikální, přírodovědné a lékařské. Toto členění však nemělo příliš velký význam, sekce se scházely společně. Na konci roku 1891 bylo stanoveno, že druhá třída bude mít 15 členů řádných, 15 členů mimořádných a 30 dopisujících. Základní členění akademie výrazně preferovalo humanitní obory, odtud vyplývaly jisté nesnáze pro výběr členů druhé třídy (málo míst pro mnoho oborů). O problematice voleb píše Alois Lodr:

Navrhování ani volby členů a funkcionářů neprobíhaly hladce. Kolotoč intrik, politických a osobních zájmů se opět roztočil na plné obrátky. ...

Kritériem při výběru členů nebyla často odborná zdatnost, ale osobní sympatie nebo antipatie, politická příslušnost či zájmy ... ([Lo], str. 113 a 115)

V letech 1890 až 1891 se řádnými členy druhé třídy stali K. Kořistka, K. V. B. Zenger, L. Čelakovský, F. J. Studnička, E. Schöbl, bratři Em. a Ed. Weyrové, O. Feistmantel, A. Seydler, J. B. Eiselt, E. Albert, J. Šolín, A. Frič,

A. Spina a B. Raýman. Tato skupina představovala starší generaci; teprve později postupně pronikali do druhé třídy mladí energičtí představitelé české vědy.¹³⁷ Více o založení České akademie viz [Br] a [Lo].

Generálním sekretářem České akademie byl na první schůzi zvolen František Josef Studnička, v této funkci byl potvrzen panovníkem dne 8. září 1890. Spolu s výborem a „prezidenty“ jednotlivých tříd se zapojil do budování nové české vědecké společnosti.

Již od prvopočátku existence České akademie se projeví nedostatky plynoucí z organizační výstavby, které mohly být upraveny jedině změnou stanov. K jejich revizi však nedošlo pro nepříznivé politické poměry a nechuť hlavního mecenáše, zakladatele a prezidenta akademie J. Hlávky. Vývoj druhé třídy probíhal méně bouřlivě než vývoj v ostatních třech třídách. V roce 1890, kdy komise projednávaly jednací řád, připravovaly smlouvy a instrukce pro své úředníky a zaměstnance, rozpočet a stanovy, se objevily hluboké rozpory ve vedení akademie. K dalšímu vyhocení došlo v okamžiku, kdy F. J. Studnička odmítal další setrvání a činnost v komisích. Situace se dále zhoršovala v zimních měsících roku 1891, kdy spolupráce mezi J. Hlávkou a F. J. Studničkou prakticky zanikla. Spory zasáhly i schůze, nedorozumění vznikala i při přípravě jednacích programů a zařízení nové kanceláře. Korespondence ani archivní materiály však blíže příčiny sporů mezi J. Hlávkou a F. J. Studničkou nenaznačují. Silný kompetenční spor a zřejmě vrcholící vzájemná nedorozumění vyústila v únoru 1891 v jednání představitelů jednotlivých tříd akademie, kteří pod Hlávkovým vlivem sáhli ke krajní možnosti, ke Studničkovu odvolání. Vzhledem k jeho popularitě volili cestu „dobrovolného odchodu z vedení akademie“.

Vzhledem k omezené a různorodé členské základně nebyly příliš vhodné podmínky pro to, aby se Česká akademie stala střediskem plodných vědeckých debat. Členové se účastnili schůzí velmi nepravidelně, v závislosti na tématu přednášek. Ty sice vedly ke zvýšení vzájemné informovanosti, ale jen málo přispívaly k řešení konkrétních problémů daného oboru. Matematici se většinou neúčastnili přednášek biologických, botanických a lékařských. Svoji aktivitu zaměřili na problémy knihovny a na řešení otázek spojených s publikační činností akademie. Akademie vydávala od roku 1891 *Věstník České akademie* a *Rozpravy České akademie*, zpočátku byly v Rozpravách tištěny práce, které přesahovaly 80 stran. Kvůli finančním problémům bylo v roce 1898 rozhodnuto publikovat jen kratší články a větší práce vydávat samostatně. O čtyři roky před tím byl snížen náklad Rozprav z 950 na 400 výtisků. Řada změn, které se týkaly jejich vydávání, byla iniciována právě F. J. Studničkou, který navštěvoval různé vydavatele a zjišťoval možnosti úspor vydavatelských nákladů. Vydávání odborných spisů a vědeckých monografií bylo v 19. století pro nedostatek zájemců značně ztrátovým podnikem. Pokud neměly spisy a publikace přijít zcela nazmar, musela se sama akademie postarat o jejich distribuci. Právě F. J. Studnička inicioval zasilání spisů vědeckým spolkům,

¹³⁷ O problémech voleb do České akademie viz A. Seydler: *Akademie česká a Společnost nauk*, Athenaeum 8(1890), str. 65–69.

muzeím, univerzitám, knihovnám či školám.

Po roce 1893 zahájila při České akademii činnost *Komise pro encyklopedii nauk přírodních*, která se zabývala vydáváním kompendií pro potřeby vysokoškolských studentů. Tento úkol byl považován za velmi důležitý; od rozdělení univerzity roku 1882 byl totiž stále pocíťován nedostatek českých učebnic. V komisi zasedali F. J. Studnička, J. Šolín, E. Schöbl, L. Čelakovský a B. Raýman. Komise rozhodovala o tom, ve kterém oboru je třeba kompendia, kterého autora požádat o jeho sepsání a za jakých podmínek budou díla vydávána. Původně byla smlouva o vydávání kompendií uzavřena s nakladatelstvím J. Otty; vzhledem k obtížnosti tisku (řada obrazových příloh) druhá třída nakonec převzala vydávání a honorování autorů zcela do svých rukou. Na schůzi 17. ledna 1894 navrhl F. J. Studnička nové smlouvy s nakladateli a tiskaři, nové odměny a honoráře autorům a vyzval přední české vědce k účasti na práci na kompendiích. Sepisování takovýchto učebních textů však nebylo příliš lákavé. Omezený rozsah nedovoloval jít příliš do hloubky a navíc tato práce odváděla autory od jejich vlastní vědecké činnosti.¹³⁸

Od poloviny devadesátých let 19. století zasedali matematici České akademie pravidelně v komisi pro oceňování původních českých odborných spisů, ovlivňovali udělování stipendií a přijímání prací mimořádných i dopisujících členů do tisku ve *Věstníku České Akademie* a v *Rozpravách České akademie*, navrhovali vydávání různých slavnostních tisků a pořádání akcí pro širší veřejnost.¹³⁹

LITERATURA:

- [Be1] Bečvářová-Němcová M., *František Josef Studnička (1836–1903)*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 10, Prometheus, Praha, 1998.
- [Be2] Bečvářová M., *Z historie Jednoty 1862–1869*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 13, Prometheus, Praha, 1999.
- [Be3] Bečvářová M., *Augustin Pánek (1843–1908)*, Matematika v proměnách věků III, edice Dějiny matematiky, svazek č. 24, Výzkumné centrum pro dějiny vědy, Praha, 2004, 206–234.
- [Be4] Bečvářová M., *Emil Weyr and some his activities*, in VIII. Oesterreichisches Symposion zur Geschichte der Mathematik in Miesebach, Von der Tontafel zum Internet, Der Einfluss des Mediums auf die Entwicklung der Mathematik, Ch. Binder (editor), Technische Universitaet Wien, Wien, 2006, 150–159.
- [Be5] Bečvářová M., *Life and work of Karel Zahradník (1848–1916)*, in Moravia from World Perspective, 22th World Congress of Czechoslovak Society of Arts and Sciences, 2. díl, T. Motlíček, M. Rechcigl (editors), Ostrava, Repronis, 2006, 276–283.
- [Be6] Bečvářová M., *Život i djelo Karela Zahradníka*, in Karel Zahradník 1848.–1916., S. Mardešić (editor), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Spomenica preminulim akademikima, Svezak 134, Zagreb, 2007, 9–36.

¹³⁸ Více o činnosti *Komise pro encyklopedii věd* viz Archív AV ČR, fond ČAV, kartón č. 230.

¹³⁹ Více o činnosti druhé třídy České akademie viz [Br] a [No].

- [BBŠ1] Bečvář J., Bečvářová M., Škoda J., *Emil Weyr a jeho pobyt v Itálii v roce 1870/71*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 28, Nakladatelství ČVUT, Praha, 2006.
- [BBŠ2] Bečvář J., Bečvářová M., Škoda J., *Emil Weyr und sein italienischer Aufenthalt*, Sudhoffs Archiv (2007), v tisku.
- [BB] Bečvář J., Bečvářová M., *Emil Weyr e Luigi Cremona*, Bollettino di Storia delle Scienze Matematiche **26** (2006), 245–261.
- [Bj] Bečvář J. a kol., *Eduard Weyr (1852–1903)*, edice Dějiny matematiky, svazek č. 2, Prometheus, Praha, 1995.
- [Br] Beran J., *200 let organizace české vědy, II. třída České akademie v letech 1891–1914*, DVT **4** (1971), 193–208.
- [BŠ] Brdička M., Schwabik Š., *Časopis pro pěstování matematiky a fyziky a jeho pokračovatelé*, in Jubilejní Almanach Jednoty čs. matematiků a fyziků, Jednota čs. matematiků a fyziků, Praha, 1987, 30–83.
- [Ho] Houdek F., *Dějepis jednoty českých matematiků v Praze*, Jednota českých matematiků, Praha, 1872.
- [Ka] Kalousek J., *Děje král. české společnosti nauk spolu s kritickým přehledem publikací jejích z oboru filosofie, historie a jazykovědy ke stoletému jubileu této společnosti*, Praha, 1885.
- [Ko] Košťál R., *Vznik a vývoj pobočky JČMF v Brně*, JČMF, Praha, 1968.
- [Lo] Lodr A., *Josef Hlávka*, Melantrich, Praha, 1988.
- [No] Nový L. a kol., *Dějiny exaktních věd v českých zemích*, ČSAV, Praha, 1961.
- [Pa] Pátý L., *Jubilejní almanach Jednoty čs. matematiků a fyziků*, Jednota čs. matematiků a fyziků, Praha, 1987.
- [Pn] Pánek A., *Dr. František Josef Studnička. Nástin jeho života a činnosti*, Časopis pro pěstování matematiky a fyziky **33** (1904), 369–480.
- [Po] Posejpal V., *Dějepis Jednoty českých matematiků*, JČM, Praha, 1912.
- [Ve1] Vetter Q., *Devadesát let Jednoty československých matematiků a fyziků*, Časopis pro pěstování matematiky **77** (1952), 175–183.
- [Ve2] Vetter Q., *Půl století „Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky“*, Časopis pro pěstování matematiky a fyziky **51** (1922), 53–56.
- [Vf] Velflík A. V., *Dějiny technického učení v Praze, díl I. a II.*, Unie, Praha, 1906, 1909.
- [Vs] Veselý F., *100 let Jednoty československých matematiků a fyziků*, SPN, Praha, 1962.